

130 godina Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (1893–2023)¹

Ivan Mlinarić

Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Zagreb
ivan.mlinaric@hzjz.hr

SAŽETAK: Hrvatski zavod za javno zdravstvo (HZJZ) središnja je javnozdravstvena ustanova u Republici Hrvatskoj te ima koordinativnu ulogu u mreži županijskih zavoda za javno zdravstvo. Zadužen je za obavljanje djelatnosti na području epidemiologije zaraznih i kroničnih nezaraznih bolesti, javnoga zdravstva, promicanja zdravlja, zdravstvene ekologije, mikrobiologije, školske i adolescentne medicine, mentalnoga zdravlja i prevencije ovisnosti, medicine rada, praćenja stanja i unapređenja zaštite zdravlja i sigurnosti na radu te stručne i znanstvene djelatnosti na području toksikologije i antidopinga. Početke djelovanja HZJZ-a valja tražiti u nekoliko institucija koje su osnovane krajem XX. i početkom XXI. stoljeća u Zagrebu. To su Kraljevski zemaljski zavod za proizvodnju cjepiva protiv boginjam i Bolnica za kužne bolesti (oboje osnovani 1893), Kraljevski zemaljski bakteriološko-higijenski zavod (osnovan 1907), Pasteurov zavod (osnovan 1918) te Institut za socijalnu medicinu (osnovan 1924). Sve navedene ustanove ujedinjene su 1926. godine u novoosnovanu javnozdravstvenu ustanovu: Higijenski zavod sa Školom narodnog zdravlja. Struktura Zavoda se u narednim godinama nastavila mijenjati, a s njom su se mijenjali i njegovi nazivi: 1942. mijenja naziv u Zdravstveni zavod, a netom nakon Drugog svjetskog rata djeluje kao Higijensko-epidemiološki odjel Ministarstva narodnog zdravlja, zatim 1946. postaje Higijenski zavod u Zagrebu, 1951. Centralni higijenski zavod u Zagrebu, 1961. mijenja ime u Republički zavod za zaštitu zdravlja, od 1970. postaje Zavod za zaštitu zdravlja Socijalističke Republike Hrvatske. Osamostaljivanjem Republike Hrvatske, 1991. Zavod mijenja ime u Zavod za zaštitu zdravlja Republike Hrvatske, a od 1994. nosi današnje ime: Hrvatski zavod za javno zdravstvo. Tijekom njegove bogate povijesti, djelokrug rada današnjega HZJZ-a nije uvijek bio jednak te će ovaj članak pokušati dati kratak pregled prvih 130 godina Zavoda.

Cljučne riječi: Hrvatski zavod za javno zdravstvo; povijest medicine; javno zdravstvo; Škola narodnog zdravlja; Hrvatska

 <https://orcid.org/0009-0008-8546-6331> [Ivan Mlinarić]

 <https://ror.org/00h4fkb86> [Hrvatski zavod za javno zdravstvo]

¹ Autor je navedenu temu prezentirao na IX. znanstvenom skupu »Dani Andrije Štampara«, koji se održao 31. ožujka i 1. travnja 2023. u Slavenskom Brodu u organizaciji Hrvatskoga liječničkog zbora Podružnice Slavonski Brod i Opće bolnice »Dr. Josip Benčević« Slavonski Brod. Radovi sa skupa objavljeni su u tematskom broju *Studia lexicographica* 17(2023) 33.

1. Uvod

Hrvatski zavod za javno zdravstvo (HZJZ) središnja je javnozdravstvena ustanova u Republici Hrvatskoj zadužena za obavljanje djelatnosti na području epidemiologije zaraznih i kroničnih nezaraznih bolesti, javnoga zdravstva, promicanja zdravlja, zdravstvene ekologije, mikrobiologije, školske i adolescentne medicine, mentalnoga zdravlja i prevencije ovisnosti, medicine rada, praćenja stanja i unapređenja zaštite zdravlja i sigurnosti na radu te stručne i znanstvene djelatnosti na području toksikologije i antidopinga.² Sukladno Zakonu o zdravstvenoj zaštiti,³ HZJZ ima koordinativnu ulogu u mreži županijskih zavoda za javno zdravstvo. Djelokrug rada koji obuhvaća današnji HZJZ nije tijekom njegove dugačke i bogate povijesti bio jednak te će ovaj članak pokušati dati kratak pregled prvih 130 godina Zavoda. Valja pritom imati na umu kako nije moguće obuhvatiti sve događaje i osobe koje su bile dijelom toga razdoblja.

2. Raznolikost prethodnika (1893–1926)

2.1. Kraljevski zemaljski zavod za proizvodjanje cjepiva proti boginjam

Pretečom današnjeg HZJZ-a smatra se **Kraljevski zemaljski zavod za proizvodjanje cjepiva proti boginjam**, osnovan u Zagrebu 1893. godine.⁴ Put do njegova osnutka nije bio jednostavan. Dva desetljeća prije u krugu hrvatskih liječnika sve su glasnjiji bili pozitivni stavovi o cijepljenju protiv boginja i potrebi njegove regulacije zakonom, uključujući i proizvodnju.⁵ Godine 1875. dr. Tomo Marek (?1833–1892)⁶ predlaže Zboru liječnika Kraljevine Hrvatske i Slavonije osnivanje zavoda za proizvodnju animalnog cjepiva pod nadzorom Kraljevske zemaljske vlade na posjedu

² Statut Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo. Narodne novine (NN) 137/2023 od 15. 11. 2023.

³ Zakon o zdravstvenoj zaštiti. NN 100/2018 od 14. 11. 2018.

⁴ Richter, Branimir, Ljubičić, Mate. 2003. »Korijeni«, u: Berislav Borčić (ur.), *Hrvatski zavod za javno zdravstvo od osnutka do danas: 1893. – 2003.*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 28; <https://www.hzjz.hr/sluzba-epidemiologija-zarazne-bolesti/> (pristupljeno 21. X. 2023.)

⁵ Belicza, Biserka. 1993. »Od proizvodnje animalnog cjepiva za zaštitu od velikih boginja do proizvodnje prvih humanih virusnih cjepiva, antibakterijskih preparata i antitoksičnih seruma, te osnivanje Prvog odjela za proizvodnju lijekova biološkog podrijetla u Zagrebu«, u: Branka Vranešić (ur.), *Od »Kraljevskog zemaljskog zavoda za proizvodjanje cjepiva proti boginjam« do Imunološkog zavoda Zagreb: 1893–1993*, Zagreb: Imunološki zavod, str. 8; Belicza, Biserka. 2008. »Historical Roots of Immunology in Croatia«, *Periodicum Biologorum*, 110, Suppl 1, str. 9–16; Anonimno. 1877. »Dnevne bilješke. Ciepilište za animalno ciepiovo«, *Liečnički viestnik*, 1, 6, str. 104.

⁶ Anonimno. 1892a. »Sitne viesti«, *Liečnički viestnik*, 14, 2, str. 31.

grofa Erdődyja u Moslavini i Voloderu.⁷ S obzirom na to da je u to vrijeme zakonski bilo dopušteno cijepiti jedino humanim cjepivom, prijedlog dr. Mareka bio je odbijen.⁸ Ipak, 1878. godine Kraljevsko zemaljsko zdravstveno vijeće odobrava upotrebu i animalnoga cjepiva,⁹ u čemu je velike zasluge imao dr. Ante Schwarz (1832–1880), prvi urednik *Liječničkoga vjesnika*.¹⁰ Bio je to velik napredak s obzirom na to da su se prilikom cijepjenja humanim cjepivom mogle prenijeti i zarazne bolesti.¹¹ Zakonom od 6. srpnja 1891. o ciepljenju boginja u kraljevinah Hrvatskoj i Slavoniji¹² propisano je da se obvezno cijepljenje i docjepljivanje provodi samo animalnim cjepivom, a upotreba humanoga cjepiva mogla je biti dopuštena posebnom dozvolom Kraljevske zemaljske vlade. Neovisno o tome, dr. Isidor Schlick, županijski i gradski fizik u Bjelovaru, samoinicijativno je već 1890. osnovao Zavod za proizvodjanje animalnog cjepiva protiv boginja, prvi takav zavod na tadašnjem prostoru Hrvatske.¹³ Za pripremu cjepiva na koži teladi koristio je izvorni soj virusa kravljih boginja dobavljen iz Beča.¹⁴ Iste je godine cijepljeno 7400 djece na području Hrvatske i Slavonije.¹⁵

Međutim, prethodno spomenuti zakon iz 1891. nije odmah stupio na snagu jer Kraljevska zemaljska vlada nije mogla ispuniti zakonsku odredbu o tome da upravnim vlastima besplatno daje cjepivo (članak 18).¹⁶ Stoga je Vlada 1893. godine preuzela Zavod dr. Schlicka iz Bjelovara te Naredbom od 30. ožujka 1893. br. 452. za područje Kraljevina Hrvatske i Slavonije osnovala **Kraljevski zemaljski zavod za**

⁷ Katičić, Vladimir. 1943a. »Pregled gradiva za poviest zdravstva u Hrvatskoj i Slavoniji od god. 1850. do 1919. do konca zdravstvene autonomije«, *Liječnički vjestnik*, 65, 9, str. 265–270; Belicza, 1993: 8; Belicza, 2008: 9–16; Glesinger, Lavoslav. 1954. »Medicina u Hrvatskoj od god. 1874. do danas«, u: M. D. Grmek, S. Dujmušić (ur.), *Iz hrvatske medicinske prošlosti*, Zagreb: Zbor liječnika Hrvatske, str. 68–69.

⁸ Belicza, 1993: 8; Belicza, 2008: 9–16.

⁹ Anonimno. 1878. »Razpravne viesti«, *Liječnički vjestnik*, 2, 7, str. 108–109; Belicza, 1993: 8; Glesinger, 1954: 69.

¹⁰ Anonimno, 1878: 108–109; Dugački, Vladimir. 1977. »Dr Ante Schwarz – prvi urednik „Liječničkog vjesnika“, *Liječnički vjesnik*, 99, 1, str. 81–84; Glesinger, 1954: 69.

¹¹ Dugački, 1977: 81–84.

¹² Anonimno. 1892b. »Razpravne viesti«, *Liječnički vjestnik*, 14, 6, str. 86–94; Belicza, 1993: 9–16.

¹³ Anonimno. 1890. »Sitne viesti. Zavod za proizvodjanje animalnog cjepiva«, *Liječnički vjestnik*, 12, 4, str. 60–61; Dugački, 1977: 81–84; Brudnjak, Zvonimir. 1982. »Razvoj virologije u Hrvatskoj od god. 1940.«, *Liječnički vjesnik*, 104, 10, str. 448–450; Belicza, 1993: 9; Habek, Dubravko, Mušlek, Ana-Marija. 2013. »Cijepljenje protiv velikih boginja u Županiji belovarsko-križevačkoj od 1887. do 1907. godine – povijesni osvrt«, *Infektološki glasnik*, 33, 4, str. 187–190; Berlot, Josip. 1973. »Razvitak mikrobiologije i imunologije u Hrvatskoj do 1923. god.«, u: Eugen Topolnik (ur.), *I simpozij o historiji mikrobiologije i imunologije u Hrvatskoj do 1923. godine*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, str. 33.

¹⁴ Brudnjak, 1982: 448–450; Belicza, 1993: 9.

¹⁵ Schlick, Isidor. 1890. »Sitne viesti. Zavod za animalno cjepivo«, *Liječnički vjestnik*, 12, 11, str. 174.

¹⁶ Brudnjak, 1982: 448–450.

proizvajanje animalnog cjepiva proti boginjam u Zagrebu.¹⁷ Uz to, izdala je i novi provedbeni propis vezan uz zakon iz 1891. pod nazivom Naredba kr. zem. vlade, odjela za poslove unutarnje od 13. ožujka 1893. br. 10.476, što je omogućilo stupanje zakona na snagu.¹⁸ Zasluge za osnivanje Zavoda imao je i tadašnji odsječni savjetnik Kraljevske zemaljske vlade i zemaljski vrhovni liječnik (praliječnik), dr. Viktor Struppi (1844–1899).¹⁹

Uređenje novoosnovanoga zavoda, privremeno smještenoga u Gundulićevoj 33²⁰ (na križanju Kukovićeve (danas Hebrangove)²¹ i Gundulićeve ulice), povjereno je dr. Adolfu Fodoru (1853–1897), ujedno i magistru farmacije,²² koji je postao njegovim prvim upraviteljem. Uz njega je u Zavodu radio kotarski veterinar G. Badovinac, koji je obavljao veterinarski nadzor.²³ Od 1894. godine u Zavodu su, uz dr. Fodora, radili kr. kotarski liječnik dr. Josip Havliček i kr. kotarski veterinar F. Lisak.²⁴ Godine 1895. započela je izgradnja namjenske zgrade za zavodske potrebe u Gundulićevoj ulici 57 prema projektu arhitekta Kune Waidmanna (1845–1921) te je 1. veljače 1896. Zavod počeo djelovati na toj adresi,²⁵ gdje se ta zgrada i danas nalazi (slika 1). Nakon smrti dr. Fodora, vođenje Zavoda preuzeo je dr. Havliček (1853–1925),²⁶ koji je tu dužnost obavljao do umirovljenja 1919. godine. Njegovu dužnost preuzeo je dr. Julije Rogina (1867–1936).²⁷ Godine 1926., Naredbom Ministarstva narodnog zdravlja H br. 35650

¹⁷ Brudnjak, 1982: 448–450; Sremac, Đuro, Žuža, Branko. 2002. »Osnivanje Zavoda za proizvodnju animalnog cjepiva«, u: *Hrvatsko zdravstveno zakonodavstvo 1830–1941.*, Zagreb: Školska knjiga, str. 101–102; Berlot, 1973: 33.

¹⁸ Anonimno. 1893. »Novi zakon o ciepljenju boginja«, *Liečnički viestnik*, 15, 5, str. 69–76; Belicza, 1993: 9.

¹⁹ Rakovac, Ladislav. 1899. »Dr. Viktor Struppi«, *Liečnički viestnik*, 21, 4, str. 133–134; Katičić, Vladimir. 1943b. »Pregled gradiva za poviest zdravstva u Hrvatskoj i Slavoniji od god. 1850. do 1919. do konca zdravstvene autonomije. (Svršetak)«, *Liečnički vjestnik*, 65, 10, str. 305.

²⁰ Berlot, 1973: 33.

²¹ Richter, Ljubičić, 2003: 9.

²² Anonimno. 1897. »Sitne viesti. Umro.«, *Liečnički viestnik*, 19, 2, str. 75–76.

²³ Fodor, Adolf. 1894. »Kr. zem. zavod za proizvodjanje animalnog cjepiva proti boginjam«, *Liečnički viestnik*, 16, 12, str. 226–230; Brudnjak, 1982: 448–450; Belicza, 1993: 24–25; Berlot, 1973: 33.

²⁴ Fodor, 1894: 226–230; Brudnjak, 1982: 448–450; Belicza, 1993: 26; Berlot, 1973: 33.

²⁵ Uprava kr. zem. zavoda za proizvodjanje animalnog cjepiva. 1896. »Kr. zem. zavod za proizvodjanje animalnog cjepiva u Zagrebu«, *Liečnički viestnik*, 18, 6, str. 137; Kraljević, Milan, i dr. 1973. »O razvoju vakcine i vakcinacije protiv variole (1890 – 1923)«, u: Eugen Topolnik (ur.), *I simpozij o historiji mikrobiologije i imunologije u Hrvatskoj do 1923. godine*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, str. 64; <https://www.arhitektura-zagreba.com/zgrade/gunduliceva-57> (pristupljeno 3. IX. 2023.); <https://www.arhitektura-zagreba.com/arhitekti/kuno-waidmann> (pristupljeno 3. IX. 2023.)

²⁶ <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=7340> (pristupljeno 11. IX. 2023.)

²⁷ Berlot, 1973: 34; Katičić, Vladimir. 1936. »Dr. Julije Rogina«, *Liječnički vjesnik*, 58, 11, str. 507; Kraljević i dr., 1973: 68.

od 1926., Zavod je postao dio novoosnovane zdravstvene ustanove: **Higijenskog zavoda sa Školom narodnog zdravlja.**²⁸

Slika 1. Nekadašnja zgrada Kraljevskog zemaljskog zavoda za proizvodjanje animalnog cjeviva proti boginjam u Zagrebu u Gundulićevoj 57. Na pročelju zgrade nekada je stajala spomen-ploča koju je 1969. postavio Imunološki zavod, ustanova osnutak koje se također veže uz Kraljevski zemaljski zavod, u povodu proslave 75. godišnjice »utemeljenja svog rada«.²⁹ Izvor: osobna arhiva, ožujak 2022.

/ Former building of the Royal State Institute for the Production of Animal Vaccine against Smallpox in Zagreb, Gundulićeva 57. The building's facade previously featured a plaque put up in 1969 by the Institute of Immunology, commemorating the 75th anniversary of its founding as a successor to the Royal State Institute.

²⁸ Berlot, 1973: 34.

²⁹ Richter, Ljubičić, 2003: 10; Belicza, 1993: 6.

2.2. Privremena bolnica za koleru / Bolnica za kužne bolesti

Kao odgovor na epidemiju kolere koja je krajem XIX. st. harala Austro-Ugarskom Monarhijom te prijetila Zagrebu, 1892. godine osnovana je u staroj gradskoj kući na Mirogoju Privremena bolnica za koleru.³⁰ Iste je godine donesena odluka da se izgradi **Bolnica za kužne bolesti**, a između lokacije na zapadu (u blizini ciglane) i sjeveru grada (u predjelu Zelenoga brijega kod kapelice sv. Tome apostola),³¹ odabrana je, kao što znamo i svjedočimo, ova druga. Godinu poslije (1893) ondje je izgrađen paviljon, koji je imao funkciju gradske karantene.³² Riječ je o jedinome spomenu građenoga objekta do Prvoga svjetskog rata.³³ Prije paviljona na Zelenome brijegu, neko je vrijeme krajem osamdesetih godina XIX. stoljeća kao provizorna bolnica za koleru bio uređen samostan Magdalenki na zagrebačkom Josipovcu.³⁴

Tijekom Prvoga svjetskog rata bolnicom je upravljao Vojni sanitet³⁵ (Vojna bolnica na Zelenom brijegu)³⁶ te je u tome razdoblju izgrađeno nekoliko drvenih baraka za vojsku i civile.³⁷ Krajem rata bolnici je, kao gradski liječnik za »pošasne bolesti«, dodijeljen dr. Izidor Steinhardt (1872–1958), jedan od pionira infektologije i

³⁰ Anonimno. 1892c. »Sitne viesti. Kolera.«, *Liječnički vjestnik*, 14, 10, str. 179–180; Jeren, Tatjana, Beus, Ivan. 2013. »Kratki povijesni pregled razvoja Klinike za infektivne bolesti „Dr. Fran Mihaljević“«, u: Adriana Vince (ur.), *120 godina Klinike za infektivne bolesti »Dr. Fran Mihaljević« Zagreb: 1893. – 2013.*, Zagreb: Klinika za infektivne bolesti »Dr. Fran Mihaljević«, str. 3; Vučak, Ivica. 2014. »Gjuro Rihtarić i zagrebačko zdravstvo«, *Liječničke novine*, 14, 127, str. 54.

³¹ Kapelica sv. Tome apostola (Tomaša) na starim je planovima grada Zagreba označena na križanju današnjih Mirogojske i Rockefellerove ulice, a srušena je 1893. Preko puta kapelice, na početku današnjeg Radićevog šetališta, nalazilo se nekada groblje sv. Tome (Tomaševo, Novoveško, Bogečko) te pored njega Vojničko (Soldačko) groblje. Vidi više u: Rajić Šikanjić, Petra, Perinić Lewis, Ana, Mašić, Boris. 2023. »Groblje sv. Tome i Vojničko groblje, Radićevo šetalište«, u: *Grobljima starog Zagreba: znanstveno-popularni vodič*, Zagreb: Medicinska naklada i Muzej grada Zagreba, str. 66–77; Hess i Krippel. 1864. *Slob. kralj. glavni grad Zagreb*, Zagreb: Lithog. Hess i Krippel, Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (dostupno na: <https://digitalna.nsk.hr/?pr=i&id=578561>, pristupljeno 23. VII. 2024.)

³² Jeren, Beus, 2013: 3; Vučak, 2014: 54.

³³ Zebec, Mirna, Vuletić, Silvije, Budak, Antun. 1997. *Škola narodnog zdravlja »Andrija Štampar«*. 70 godina rada na promicanju zdravlja hrvatskog puka, Zagreb: Škola narodnog zdravlja Andrija Štampar, Dodatak 3, str. 131.

³⁴ Belicza, Biserka. 1973. »Zagreb u borbi protiv kolere«, u: Eugen Topolnik (ur.), *I simpozij o historiji mikrobiologije i imunologije u Hrvatskoj do 1923. godine*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, str. 24.

³⁵ Jeren, Beus, 2013: 4.

³⁶ Mihaljević, Fran. 1958. »Dr. Izidor Steinhardt, 22. IX. 1872. do 22. IX. 1958.«, *Liječnički vjestnik*, 80, 11–12, str. 771.

³⁷ Zebec, Vuletić, Budak, 1997: Dodatak 3, str. 131; Jeren, Beus, 2013: 4.

epidemiologije na našim prostorima.³⁸ On je 1919. postao ravnatelj bolnice i primarni liječnik³⁹ te je nastavio na tome prostoru razvijati Gradsku kužnu bolnicu i Gradski raskužni zavod,⁴⁰ ustanove koje je prije njega podignuo i vodio dr. Gjuro Rihtarić (1864–1919), gradski fizik u Zagrebu.⁴¹ Obje ustanove Steinhart je vodio do svoga umirovljenja 1939. godine.⁴² Od 1926. Bolnica je bila u sastavu Higijenskog zavoda, kada je došlo do povećanja broja osoblja i radnih kapaciteta.⁴³

2.3. Kraljevski zemaljski bakteriološko-higijenski zavod i Pasteurov zavod u Zagrebu

Početakom XX. stoljeća, Kraljevska zemaljska vlada u Zagrebu odlučila je, na poticaj protomedika dr. Ignjata Thallera (1840–1916),⁴⁴ osnovati bakteriološko-higijenski zavod.⁴⁵ S obzirom na to da nije bilo odgovarajućega kadra, Vlada je pomoć zatražila na obližnjim medicinskim fakultetima u Beču, Grazu i Innsbrucku.⁴⁶ Na preporuku profesora s Katedre za eksperimentalnu patologiju i medicinsku bakteriologiju u Grazu, Rudolfa Klemensiewicza (1848–1922),⁴⁷ odabran je mladi liječnik dr. Ljudevit Gutschy (1874–1961), kojega je Kralj. zem. vlada zatim poslala na specijalizaciju u

³⁸ Mihaljević, 1958: 771; Vučak, 2014: 54.

³⁹ Mihaljević, 1958: 771; <https://www.daz.hr/vodic/site/article/hr-dazg-961-bolnica-za-zarazne-bolesti-u-zagrebu> (pristupljeno 21. VI. 2024.)

⁴⁰ Mihaljević, 1958: 771; Vučak, 2014: 59.

⁴¹ Čačković, Miroslav. 1919. »Dr. Gjuro Rihtarić«, *Liječnički vijesnik*, 41, 4, str. 158; Vučak, 2014: 51–59.

⁴² Mihaljević, 1958: 771; Valja istaknuti kako je krajem 1921., kad je bolnica prešla pod državnu upravu i promijenila ime u Gradska kužna bolnica pod državnom upravom u Zagrebu (na Zelenom Brijegu), za ravnatelja bio postavljen dr. Vladimir Katičić (1870–1943), posljednji vrhovni zemaljski liječnik (protomedik) za Hrvatsku i Slavoniju. Njega je godinu kasnije (1922) kao privremeni ravnatelj naslijedio dr. Milan Crljenjak (1872–1939). Vidi više u: Thaller, Lujo. 1943. »Nekrolog«, *Liječnički vijesnik*, 65, 11, str. 330–331; Anonimno. 1921. »Razne vijesti. Imenovanja i unapređenja«, *Liječnički vijesnik – Staleški glasnik*, 43, 12, str. 331; <https://www.daz.hr/vodic/site/article/hr-dazg-961-bolnica-za-zarazne-bolesti-u-zagrebu> (pristupljeno 21. VI. 2024.); Katičić, 1943a: 265–266; <https://hbl.lzmk.hr/clanak/katicic-vladimir> (pristupljeno 9. VII. 2024.); Anonimno. 1922. »Razne vijesti. Imenovanja«, *Liječnički vijesnik – Staleški glasnik*, 44, 12, str. 337; <https://hbl.lzmk.hr/Clanak/3718> (pristupljeno 7. IX. 2023.)

⁴³ Zebec, Vuletić, Budak, 1997: Dodatak 3, str. 131–132; <https://www.daz.hr/vodic/site/article/hr-dazg-961-bolnica-za-zarazne-bolesti-u-zagrebu> (pristupljeno 21. VI. 2024.)

⁴⁴ Reichwein, Dragutin. 1916. »Dr. Ignjat pl. Thaller«, *Liječnički vijesnik*, 38, 6, str. 165.

⁴⁵ Tomić-Karović, Kruna. 1973. »Ljudevit Gutschy«, u: Eugen Topolnik (ur.), *I simpozij o historiji mikrobiologije i imunologije u Hrvatskoj do 1923. godine*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, str. 107.

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ https://de.wikipedia.org/wiki/Rudolf_Klemensiewicz (pristupljeno 10. VII. 2024.)

Pasteurov institut u Parizu.⁴⁸ Vratio se 1903. u Zagreb, no kako u njem zavod ipak nije osnovan, otišao je raditi u inozemstvo (Beč, Kochov institut u Berlinu, Köln i Lübeck).⁴⁹ Nastojanja dr. Gutschyja ostvarila su se tek kada ga je Kralj. zem. Vlada, Naredbom od 28. siječnja 1907. br. 66346/1906, ovlasila da osnuje bakteriološko-higijenski zavod⁵⁰ te je on samostalno, 1. travnja iste godine, u Zagrebu u dvorišnoj zgradi u Ilici 120 otvorio **Kraljevski zemaljski bakteriološko-higijenski zavod** kao privatnu ustanovu priznatu od države.⁵¹ Do tada su se, od 1886., bakteriološke pretrage za javnozdravstvene potrebe obavljale u Botaničko-fiziološkom zavodu Mudroslovnoga fakulteta Kraljevskoga sveučilišta u Zagrebu, pod vodstvom biologa i botaničara prof. dr. Antuna Heinza (1861–1919).⁵²

U svome je zavodu dr. Gutschy provodio mikroskopske i kemijske pretrage, ali i pregled živežnih namirnica.⁵³ Česte epidemije kolere i potreba da se o njima službeno izvještava bili su razlozi zbog kojih je njegov zavod 1913. godine pretvoren u državni zavod,⁵⁴ sukladno Naredbi kraljevskog povjerenika u Kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji od 8. rujna 1912. br. 48965.⁵⁵ Novoosnovani Kraljevski zemaljski bakteriološki zavod preselio je u dvorišnu zgradu⁵⁶ u Kačićevoj ulici 9 (slika 2), gdje

⁴⁸ Tomić-Karović, 1973: 107; Redžepović, Sulejman. 1994. »Prof. dr. Ljudevit Gutschy, prvi urednik časopisa Priroda«, *Priroda*, 84, 800, str. 13.

⁴⁹ Tomić-Karović, 1973: 108.

⁵⁰ Berlot, 1973: 35; Zebec, Vuletić, Budak, 1997: Dodatak 2, str. 127; Katičić, 1943b: 295.

⁵¹ Zebec, Vuletić, Budak, 1997: Dodatak 2, str. 127–128; Tomić-Karović, 1973: 108; Berlot, 1973: 35–36; Redžepović, 1994: 13–14. Ovdje valja istaknuti kako je dr. Vladimir Katičić (1870–1943) još 1894. uređio prvi samostalni bakteriološki laboratorij u sklopu Zemaljske bolnice u Osijeku. Oprema tog zavoda kasnije je postala dijelom zavoda dr. Gutschyja. Vidi više u: Anonimno. 1894. »Sitne viesti. Bakteriološki zavod«, *Liečnički vjestnik*, 16, 2, str. 32; Katičić, 1943b: 295; Berlot, 1973: 35.

⁵² Berlot, 1973: 34–36; Muić, Vladimir. 1987. »Razvoj, sadašnje stanje i perspektive medicinske bakteriologije u SR Hrvatskoj«, u: *Šest desetljeća djelovanja Zavoda za zaštitu zdravlja SR Hrvatske 1927–1987*, Zagreb: Zavod za zaštitu zdravlja SR Hrvatske, str. 19; <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=7414> (priступljeno 11. IX. 2023.)

⁵³ Filipović, Dora. 1954. »Razvoj medicinske mikrobiologije u Hrvatskoj«, *Liečnički vjesnik*, 76, 11–12, str. 618; Redžepović, 1994: 13.

⁵⁴ Filipović, 1954: 618–619; Tomić-Karović, 1973: 110; Berlot, 1973: 36.

⁵⁵ Berlot, 1973: 36; Zebec, Vuletić, Budak, 1997: Dodatak 2, str. 127–128.

⁵⁶ Riječ je o zgradi Kraljevske zemaljske uzorite pivnice koja je projektirana 1891. te u to vrijeme nije bila dvorišna zgrada. To je postala tek 1914. kad je ispred nje izgrađena zgrada Zemaljskoga vladinog odjela za narodno gospodarstvo. Zgrada pivnice je 2015. dodijeljena Etnografskom muzeju u Zagrebu te je u potpunosti obnovljena za potrebe nove Čuvaonice Etnografskog muzeja. Svečano je otvorena 29. svibnja 2024. Vidi više u: Grčević, Mihaela. 2018. »Rekonstrukcija napuštene zgrade Zemaljske uzorite pivnice u Kačićevoj ulici«, *Muzeologija*, 55, str. 174–182; Paušek-Badždar, Snježana, Flegar, Vanja. 2016. »Srećko Bošnjaković, utemeljitelj prvog privatnog Javnog kemijsko-analičkog zavoda u Zagrebu«, u: Snježana Paušek-Badždar, Ksenofont Ilakovac, Željko Kučan (ur.), *Srećko Bošnjaković (1865. – 1907.), znanstvenik i poduzetnik*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, str. 51; <https://www.arhitek->

je bio smješten uz⁵⁷ Kraljevski zemaljski kemijsko-analitički zavod,⁵⁸ koji je vodio kemičar prof. dr. Srećko Bošnjaković (1865–1907).⁵⁹

Slika 2. Zgrada bivše Kraljevske zemaljske uzorite pivnice u dvorištu Kačićeva 9. U njoj su se nekada nalazili Kraljevski zemaljski bakteriološki zavod i Kraljevski zemaljski kemijsko-analitički zavod. Sada je navedeni prostor Čuvaonica Etnografskoga muzeja u Zagrebu. Izvor: osobna arhiva, rujan 2023. / Former building of the Royal State Brewery in the courtyard of Kačićeva 9. These were previously the headquarters of the Royal State Institute of Bacteriology and the Royal State Institute for Chemical Analysis. Today, the building houses the Depot of the Ethnographic Museum in Zagreb.

tura-zagreba.com/zgrade/kaciceva-9 (pristupljeno 11. VII. 2024.); <https://emz.hr/dogadjanja/svecano-je-otvorena-nova-cuvaonica/> (pristupljeno 11. VII. 2024.).

⁵⁷ Katičić, 1943b: 295.

⁵⁸ Kraljevski zemaljski kemijsko-analitički zavod osnovao je 1894. prof. Bošnjaković kao privatni zavod pod nazivom Javni kemijsko-analitički zavod. Zavod je postao državno vlasništvo 1897/98. kada mijenja i svoje ime. Djelovao je u zgradi iznad Kraljevske zemaljske uzorite pivnice. Vidi više u: Paušek-Badžar, Flegar, 2016: 49–50; Bošnjaković, Branko. 2016. »Životni put i prerana smrt Srećka Bošnjakovića«, u: Snježana Paušek-Badžar, Ksenofont Ilakovac, Željko Kučan (ur.), *Srećko Bošnjaković (1865. – 1907.), znanstvenik i poduzetnik*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, str. 20–21; Katičić, 1943b: 298.

⁵⁹ Bošnjaković, 2016: 13.

Dr. Gutschy imenovan je 1913. prvim ravnateljem novoga bakteriološkog zavoda, koji je imao dva odjela: bakteriološki i kemijsko-analitički.⁶⁰ Cjepivo protiv dizenterije počeo je proizvoditi 1914., a već od sljedeće godine cjepivo protiv tifusa i kolere.⁶¹ Od kada je u Carskoj i kraljevskoj posadnoj vojničkoj bolnici br. 23 (današnje Glazbeno učilište Elly Bašić u Vlaškoj 87)⁶² 1. rujna 1916. otvoren vojni bakteriološki zavod (upravitelj dr. Gaal), Kraljevski zemaljski bakteriološki zavod obavljao je samo pretrage za civilne potrebe.⁶³

Iste je godine dr. Gutschy pokušao proširiti postojeći Kralj. zem. bakteriološki zavod dvama novim odjelima: odjelom za Pasteurovo liječenje bjesnoće i odjelom za proizvodnju ljekovitih seruma i cjepiva (prvenstveno seruma protiv difterije). Navedeno je bilo zamišljeno još 1913., kad je Zavod dr. Gutschyja postao državni, međutim do ostvarenja tih ideja nije došlo tijekom Prvoga svjetskog rata.⁶⁴ Nakon rata, dr. Gutschy je novim dopisom podsjetio Zemaljsku vladu na hitnu potrebu osnivanja **Pasteurova zavoda** te je 19. studenog 1918. tadašnji povjerenik za narodno zdravlje, dr. Radovan Marković (1874–1920),⁶⁵ izdao rješenje kojim je dao Zavodu ovlast da bez odgađanja započne s proizvodnjom cjepiva protiv bjesnoće,⁶⁶ što smatramo njegovim osnutkom.⁶⁷ Nalazio se u krilu Kralj. zem. bakteriološkog zavoda u Kačićevoj ulici 9, a početak njegova rada veže se uz 27. prosinca 1918., kada je obavljeno prvo zaštitno cijepljenje protiv bjesnoće.⁶⁸ Bio je to velik iskorak s obzirom na to da su bolesnici do tada morali putovati u Beč ili Budimpeštu kako bi dobili spomenuto cjepivo.⁶⁹

Krajem 1919. Kralj. zem. bakteriološki zavod dijeli se na dva predstojništva: dr. Gutschy imenovan je predstojnikom Pasteurova zavoda, a dr. Otto Löwy (1890–1920)

⁶⁰ Berlot, 1973: 36; Zebec, Vuletić, Budak, 1997: Dodatak 2, str. 127–128; Redžepović, 1994: 14.

⁶¹ Berlot, 1973: 38; Katičić, 1943b: 296–297.

⁶² Strukić, Kristian. 2015. *Odjeci s bojišnice – Zagreb u Prvom svjetskom ratu*, Zagreb: Muzej grada Zagreba, str. 77; https://www.ellybasic.hr/?page_id=1510 (pristupljeno 10. VII. 2024.)

⁶³ Anonimno. 1916. »Razne vijesti. Vojno bakteriološki zavod u Zagrebu«, *Liječnički vijesnik*, 38, 8, str. 264; Vukičević, Marko. 2020. *Zagreb 1914. – 1918.: Grad i stanovnici u Velikom ratu*, Zagreb: Despot infinitus i Prehnt, str. 185.

⁶⁴ Palmović, Slavko. 1939. »Pasteurov zavod u Zagrebu od osnutka do konca 1937. godine«, *Liječnički vijesnik*, 61, 1, str. 54–55; Palmović, Slavko. 1973. »O osnutku i razvoju zagrebačkog Pasteurova zavoda do 1923. godine«, u: Eugen Topolnik (ur.), *I simpozij o historiji mikrobiologije i imunologije u Hrvatskoj do 1923. godine*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, str. 81.

⁶⁵ <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=39032> (pristupljeno 18. IX. 2023.)

⁶⁶ Palmović, 1939: 55; Palmović, 1973: 81.

⁶⁷ Palmović, 1939: 60; Palmović, 1973: 81.

⁶⁸ Palmović, 1973: 81–82; Palmović, 1939: 56; Anonimno. 1919a. »Razne vijesti. Pasteurov zavod u Zagrebu«, *Liječnički vijesnik*, 41, 1, str. 26.

⁶⁹ Palmović, 1939: 54–56; Palmović, 1973: 81.

bakteriološkoga odjela, kojemu je povjerena administracija cjelokupnoga Zavoda.⁷⁰ Nakon njegove smrti, Zavod je kratkotrajno vodio dr. Vyšek, a od 1921. vodstvo je preuzeo dr. Berislav Borčić stariji (1892–1977).⁷¹

Godine 1923. Kralj. zem. bakteriološki zavod promijenio je ime u **Epidemiološki zavod** te je organiziran u tri odjela: bakteriološko-serološki, antirabični (bivši Pasteurov zavod koji je prestao djelovati kao zasebna ustanova) i kemijski.⁷² Dr. Gutschy bio je predstojnik Pasteurova zavoda, odnosno antirabičnoga odjela do kraja 1924.,⁷³ kada je na to mjesto došao dr. Slavko Palmović (1892–1972), koji je u Zavodu kao asistent radio od 1919.⁷⁴ Bakteriološko-serološki odjel Epidemiološkoga zavoda preselio se 1926. u bivši Sljepački dom u Mlinarskoj ulici 10, a antirabični i kemijski odjel ostali su u Kačićevoj 9.⁷⁵ Iste je godine Zavodu pridružen i Zavod za proizvodnju animalne limfe u Gundulićevoj 57 (opisan ranije) kao odjeljenje za cjepivo protiv boginja.⁷⁶ Zavod je zatim promijenio ime u **Higijenski zavod** te iste godine postao dijelom nove organizacijske cjeline: **Higijenskog zavoda sa Školom narodnog zdravlja**.⁷⁷

2.4. Institut za socijalnu medicinu

Dvije godine prije, 15. kolovoza 1924.,⁷⁸ otvorio se **Institut za socijalnu medicinu** Ministarstva narodnog zdravlja (MNZ) na adresi Mlinarska 10, na poticaj dr. Andri-

⁷⁰ Anonimno. 1919b. »Razne vijesti«, *Liječnički vjesnik*, 41, II, str. 637; Berlot, 1973: 39–40; Vučak, Ivica. 2016. »Bakteriolog, imunobiolog i plodan medicinski pisac Otto Löwy (1890. – 1920.)«, *Liječničke novine*, 16, 153, str. 67–68.

⁷¹ Berlot, 1973: 40; Kesić, Branko. 1978. »In memoriam Dr Berislav Borčić 1892–1977.«, *Liječnički vjesnik*, 100, 1, str. 37.

⁷² Berlot, 1973: 37; Zebec, Vuletić, Budak, 1997: Dodatak 2, str. 128.

⁷³ Palmović, 1939: 57.

⁷⁴ Dr. Pavlović obavljao je dužnost predstojnika sve do početka 1972., iako je umirovljen 1970., mijenjajući pritom nekoliko organizacijskih oblika u kojima je radio na ovome području. Vidi više u: Dugački, Vladimir. 1972. »In memoriam Prim. dr Slavko Palmović (5. I 1882–14. IV 1972)«, *Liječnički vjesnik*, 94, 9, str. 472; Vodopija, Janko, Ljubičić, Mate. 1983. »Uz 65. obljetnicu Pasteurovog zavoda grada Zagreba«, u: *Dani Zavoda 1983 – 65. obljetnica Zavoda za zaštitu zdravlja grada Zagreba*, Zagreb: Zavod za zaštitu zdravlja grada Zagreba, str. 87–96.

⁷⁵ Berlot, 1973: 37; Zebec, Vuletić, Budak, 1997: 13.

⁷⁶ Zebec, Vuletić, Budak, 1997: 13, 128.

⁷⁷ Zebec, Vuletić, Budak, 1997: Dodatak 2, str. 128.

⁷⁸ U *Liječničkom vjesniku* kao datum osnutka stoji 15. kolovoza 1924., a u monografiji Škole narodnog zdravlja 15. rujna 1924. Vidi više u: Anonimno. 1924. »Razne vijesti. Otvorenje Instituta za socijalnu medicinu u Zagrebu«, *Liječnički vjesnik – Staleske vijesti*, 46, 11, str. 337; Zebec, Vuletić, Budak, 1997: Dodatak 1, str. 125.

je Štampara (1888–1958), tadašnjega načelnika Higijenskog odjela u spomenutom Ministarstvu.⁷⁹ Za ravnatelja Instituta postavljen je dr. Josip Rizner-Rasuhin (1892–1975).⁸⁰ Početci Instituta vezani su uz rad Zdravstvenoga odsjeka za Hrvatsku, Slavoniju i Međimurje, koji je djelovao od 1920., odnosno uz njegove odjele (tzv. referade): odjel za socijalnu higijenu i epidemiologiju te odjel za zdravstvenu propagandu i proučavanje i poučavanje naroda.⁸¹ Osnivanjem samostalne ustanove za socijalno-medicinsku propagandu i nastavu MNZ-a, nov zamah dobili su zdravstveno prosvjećivanje naroda kroz filmove, zdravstveno-prosvjetni rad na selu i higijenski domaćinski tečajevi te ispitivanje narodne patologije uz obradu vitalno statističkih podataka.⁸² Godine 1926. Institut je posato dio novoosnovane zdravstvene ustanove: **Higijenskog zavoda sa Školom narodnog zdravlja**.⁸³

3. Bijela i Žuta zgrada na Zelenome brijegu (1926–1945)

Tijekom razdoblja od 1920. do 1925. osnovano je više od 250 socijalno-medicinskih ustanova diljem Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, uključujući i prethodno spomenute. Rezultati su to velikoga projekta dr. Andrije Štampara, čime je postavio temelje preventivne medicine na našim prostorima. Istovremeno je započela i izgradnja novih zgrada Epidemiološkoga zavoda sredstvima MNZ-a i Higijenske škole (Škole narodnog zdravlja) u Zagrebu sredstvima Rockefellerove zaklade.⁸⁴

Rješenjem Ministarstva narodnog zdravlja H. br. 35650 ex 1926.⁸⁵ i posebnim Pravilnikom,⁸⁶ 4. rujna 1926. osnovana je nova javnozdravstvena ustanova: **Higijenski zavod sa Školom narodnog zdravlja**. Istim je aktom kao zasebna ustanova

⁷⁹ Anonimno, 1924: 337; Zebec, Vuletić, Budak, 1997: Dodatak 1, str. 125; Lučić, Melina. 2008. *Andrija Štampar (1888–1958): 120. obljetnica rođenja, 50. obljetnica smrti, 60. obljetnica Svjetske zdravstvene organizacije* [katalog izložbe], Zagreb, Hrvatski državni arhiv, str. 9.

⁸⁰ Zebec, Vuletić, Budak, 1997: Dodatak 1, str. 125; Anonimno. 1924. »Razne vijesti. Premještenja«, *Liječnički vjesnik – Staleške vijesti*, 46, 6, str. 199; Kesić, Branko. 1976. »In memoriam Dr Josip Rasuhin 1892–1975«, *Liječnički vjesnik*, 98, 4, str. 216.

⁸¹ Zebec, Vuletić, Budak, 1997: Dodatak 1, str. 125.

⁸² Zebec, Vuletić, Budak, 1997: Dodatak 1, str. 125; Prebeg, Živko. 1954. »Razvitak higijenske službe u N. R. Hrvatskoj«, *Liječnički vjesnik*, 76, 11–12, str. 641–642.

⁸³ Zebec, Vuletić, Budak, 1997: Dodatak 1, str. 125–126.

⁸⁴ Zebec, Vuletić, Budak, 1997: 9–13; Lučić, 2008: 15, 17; O djelovanju Rockefellerove zaklade na našim prostorima vidi više u: Dugac, Željko. 2005. *Protiv bolesti i neznanja: Rockefellerova fondacija u međuratnoj Jugoslaviji*, Zagreb, Srednja Europa.

⁸⁵ Zebec, Vuletić, Budak, 1997: Dodatak 4.2, str. 134.

⁸⁶ »Pravilnik o osnivanju, organizaciji i radu Higijenskog zavoda sa školom narodnog zdravlja u Zagrebu«, *Narodne novine* 203/1926. (4. rujna 1926.), prema: Zebec, Vuletić, Budak, 1997: Dodatak 4.1, str. 133.

prestao djelovati tadašnji Epidemiološki zavod, koji je promijenio ime u Higijenski zavod i postao dijelom nove cjeline.⁸⁷ Na čelu nove ustanove, sa sjedištem u Mlinarskoj 10,⁸⁸ bio je dr. Berislav Borčić stariji,⁸⁹ a njezina je zadaća bila da »služi za ispitivanje, suzbijanje, sprječavanje i liječenje zaraznih bolesti, bavi se svim pitanjima higijene i socijalne medicine.«⁹⁰ Posebne zadaće Škole bile su »teoretski i praktični zdravstveni odgoj naroda, sa osobitim obzirom na higijenske potrebe sela u zemlji.«⁹¹

Higijenski zavod sa Školom narodnog zdravlja imao je deset odjeljenja:⁹²

1. administrativno
2. bakteriološko-epidemiološko
3. za biološke proizvode
4. kemijsko s odjelom za kontrolu živežnih namirnica
5. antirabično
6. za cjepivo protiv boginja
7. bolničko (Bolnica za zarazne bolesti)
8. parazitološko s odsjecima za zoologiju i za fitopatologiju
9. tehničko s odsjecima za asanaciju sela i za sanitarnu tehniku
10. za socijalnu medicinu s odsjecima za higijensku propagandu, za proučavanje narodne patologije i statistiku te za poučavanje naroda.

Novoosnovana ustanova se 1927. preselila na Zeleni brijeg u prostorije dvaju novih objekata, tzv. Bijele zgrade (Rockefellerova 2), u koju je smješten Higijenski zavod, te tzv. Žute zgrade (Rockefellerova 4), u koju je smještena Škola narodnog zdravlja (ŠNZ).⁹³ Nakon što je odbačen prvonagrađeni projekt Drage Iblera (1894–1964) iz

⁸⁷ Zebec, Vuletić, Budak, 1997: Dodatak 4.2, str. 134.

⁸⁸ Zebec, Vuletić, Budak, 1997: 13.

⁸⁹ Zebec, Vuletić, Budak, 1997: 28; Kratko vrijeme tijekom 1928. administrativni ravnatelj bio je dr. Vladimir Katičić (1870–1943). Vidi više u: Thaller, 1943: 330–331; Katičić, 1943b: 305.

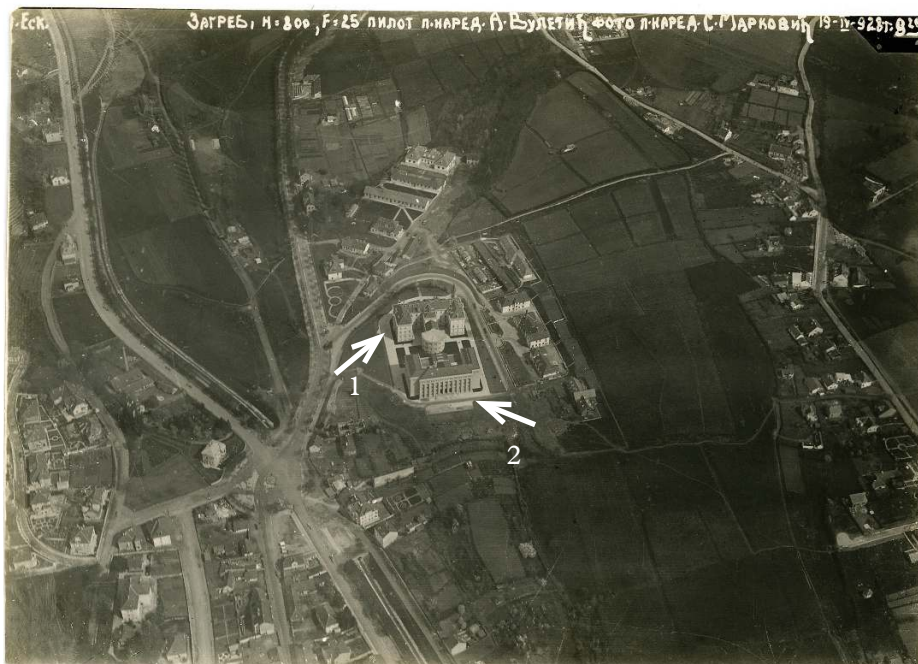
⁹⁰ »Pravilnik o HZ sa ŠNZ«, NN 203/1926. (4. rujna 1926.), prema: Zebec, Vuletić, Budak, 1997: Dodatak 4.1, str. 133.

⁹¹ Ibid.

⁹² Zebec, Vuletić, Budak, 1997: 28–29.

⁹³ Zebec, Vuletić, Budak, 1997: 13; Belamarić, Joško. 2023. *Epidemiološki institut – Zgrada Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (Rockefellerova 2, Zagreb). Povijest gradnje, valorizacija i prijedlog konzervatorskih smjernica*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, str. 6, 11.

1922.,⁹⁴ bijelu je zgradu projektirao ruski arhitekt Vasilij Mihajlovič Androsov (1873–1944), koji je radio u Arhitektonskom odjeljenju Ministarstva građevina u Beogradu.⁹⁵ Žuta je zgrada izgrađena prema projektu iz 1924. koji potpisuju Juraj Denzler (1896–1981) i Mladen Kauzlaric (1896–1971).⁹⁶ Nove zgrade svečano su otvorene 3. listopada 1927.⁹⁷ Na taj su način, kako administrativno tako i arhitektonski putem blisko povezanih zgrada, objedinjene prethodno opisane ustanove u jedinstvenu instituciju za unapređenje zdravlja naroda (slika 3).

Slika 3. Zračna snimka Gupčeve zvijezde iz 1928. na kojoj se mogu uočiti novoizgrađene zgrade Higijenskog zavoda (označena strelicom broj 1) i Škole narodnog zdravlja (označena strelicom broj 2), ali i druge zdravstvene ustanove u neposrednoj blizini (Bolnica za zarazne bolesti, Gradski raskužni zavod). Izvor: Muzej grada Zagreba, Zbirka fotografija zagrebačkih vizura, MGZ fot. I6407., travanj 1928. / Aerial footage of the Gupčeva Zvijezda neighbourhood from 1928, featuring the newly built Institute of Hygiene (marked with arrow no. 1) and School of Public Health (marked with arrow no. 2) as well as other healthcare institutions in the immediate vicinity (the Infectious Disease Hospital, the City Institute of Sanitation).

⁹⁴ Belamarić, 2023: 7, 23; <https://ibler.hazu.hr/> (pristupljeno 14. VII. 2024.)

⁹⁵ Belamarić, 2023: 7, 23.

⁹⁶ Belamarić, 2023: 7, 23; <https://www.arhitektura-zagreba.com/arhitekti/juraj-denzler> (pristupljeno 3. IX. 2023.); <https://www.arhitektura-zagreba.com/arhitekti/mladen-kauzlaric> (pristupljeno 3. IX. 2023.)

⁹⁷ Zebec, Vuletić, Budak, 1997: 15.

Godine 1928. u sklopu ŠNZ-a osnovano je Seljačko sveučilište, u kojemu su se održavali tečajevi za seoske gospodare i seoske kućanice kako bi nakon završetka tečajeva bili pomoć liječnicima u širenju stečenog znanja na selu.⁹⁸ Od drugih aktivnosti Odjeljenja za socijalnu medicinu Škole,⁹⁹ valja istaknuti proizvodnju niza zdravstveno-prosvjetnih filmova s ciljem socijalno-medicinske edukacije šire javnosti (primarno seoskoga stanovništva), primjerice *Martin u nebo* (prvi hrvatski cjeloviti animirani film), *Birtija* (prvi hrvatski igrani film s kazališnim glumcima) i *Spas male Zorice* (prvi dječji film).¹⁰⁰

Nakon osnivanja banovina u Kraljevini Jugoslaviji, 1930. razdvajaju se Zavod i Škola te Zavod nastavlja poslovati kao samostalna ustanova imena **Higijenski zavod u Zagrebu**. On je postao centralna ustanova higijenske službe u Savskoj banovini te je imao tri odjeljenja: bakteriološko-epidemiološko, kemijsko i bolničko.¹⁰¹ ŠNZ je nastavio svoj rad na području cjelokupne Kraljevine Jugoslavije, kao jedna od dviju centralnih socijalno-medicinskih ustanova (uz Centralni higijenski zavod u Beogradu).¹⁰² Dr. Berislav Borčić stariji nastavio je biti ravnatelj obiju ustanova na Zelenome brijevu, a tijekom njegova boravka u Kini (1930–1938), v.d. ravnatelja bio je dr. Milan Kraljević (1889–1978).¹⁰³ U tome razdoblju, u Odjeljenju za biološke proizvode Škole (nekadašnji dio Higijenskog zavoda), započela je proizvodnja lijeka protiv sifilisa Neofenarzana, kao i prva domaća proizvodnja inzulina pod imenom Inzulin Zagreb.¹⁰⁴ Nova upravna zgrada Bolnice za zarazne bolesti, koja istu funkciju ima i danas, izgrađena je 1931/32. te 1940–44. prema projektu arhitekta Drage Iblera,¹⁰⁵ a

⁹⁸ Zebec, Vuletić, Budak, 1997: 36.

⁹⁹ Odjeljenje za socijalnu medicinu i Tehničko odjeljenje bili su glavni nositelji zdravstvenog prosvjećivanja. O njihovim aktivnostima, ali i zdravstveno-prosvjetnom radu između dvaju svjetskih ratova vidi više u: Dugac, Željko. 2010. *Kako biti čist i zdrav: Zdravstveno prosvjećivanje u međuratnoj Hrvatskoj*, Zagreb, Srednja Europa.

¹⁰⁰ Zebec, Vuletić, Budak, 1997: 32–34; O filmskoj djelatnosti Škole narodnog zdravlja te povijesti hrvatskog obrazovnog filma vidi više u: Majcen, Vjekoslav. 1995. *Filmska djelatnost Škole narodnog zdravlja »Andrija Štampar« (1926. – 1960.)*, Zagreb, Hrvatski državni arhiv; Majcen, Vjekoslav. 2001. *Obrazovni film: Pregled povijesti hrvatskog obrazovnog filma*, Zagreb, Hrvatski državni arhiv, Hrvatska kinoteka.

¹⁰¹ Zebec, Vuletić, Budak, 1997: 42–45, 128–129.

¹⁰² Zebec, Vuletić, Budak, 1997: 42; Hrabar, Ante. 1987. »Razvitak i rad Zavoda za zaštitu zdravlja SR Hrvatske kroz 60 godina«, u: *Šest desetljeća djelovanja Zavoda za zaštitu zdravlja SR Hrvatske 1927–1987*, Zagreb: Zavod za zaštitu zdravlja SR Hrvatske, str. 5.

¹⁰³ Zebec, Vuletić, Budak, 1997: 42–44; Vučak, Ivica. 2024. »Milan Kraljević«, *Liječničke novine*, 24, 231, str. 72–73.

¹⁰⁴ Zebec, Vuletić, Budak, 1997: 43–52.

¹⁰⁵ Damjanović, Dragan. 2014. *Zagreb – Arhitektonski atlas*, Zagreb: AGM, str. 301; Jeren, Beus, 2013: 6.

1934. izgrađen je suvremeni paviljon s mogućnošću pregradnje u više izolacijskih jedinica¹⁰⁶ prema projektu arhitektice Zoje Dumengjić (1904–2000).¹⁰⁷

Osnivanjem Banovine Hrvatske 1939. godine, Higijenski zavod u Zagrebu postao je **Higijenski odsjek** Odjela za narodno zdravlje Banske vlasti Banovine Hrvatske.¹⁰⁸ Godinu nakon uspostave Nezavisne Države Hrvatske (NDH), 1942., tadašnji Higijenski odsjek zajedno sa ŠNZ-om postao je **Zdravstveni zavod u Zagrebu**.¹⁰⁹ Zračna bolnica prestala je biti dijelom Zdravstvenoga zavoda i postaje samostalnom ustanovom pod nazivom Gradska bolnica za zarazne bolesti pod upravom NDH.¹¹⁰

4. Nova država, nove promjene (1945–1991)

Nakon Drugoga svjetskog rata, pod novom jugoslavenskom vlašću, Higijenski zavod u Zagrebu djelovao je 1945. kao **Higijensko-epidemiološki odjel** Ministarstva narodnog zdravlja Vlade Narodne Republike Hrvatske, jedne od sastavnica tadašnje države.¹¹¹ Sljedeće je godine osnovan **Higijenski zavod u Zagrebu** (ravnatelj Josip Rasuhin)¹¹² kao znanstvena ustanova Ministarstva, no bez epidemiološkoga odjela u svome sastavu jer je on bio dio novoosnovane sanitarne inspekcije Ministarstva narodnog zdravlja.¹¹³ Uredbom Vlade iz kolovoza 1947. kao posebna ustanova ponovno je osnovan ŠNZ kao dio Medicinskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.¹¹⁴

¹⁰⁶ Riječ je o nekadašnjoj zgradi Odjela II/lijevo. Na tome je mjestu 2024. izgrađen novi Paviljon II u sklopu cjelovite obnove zgrada Klinike za infektivne bolesti »Dr. Fran Mihaljević«. Vidi više u: Jeren, Beus, 2013: 4; Beus, Ivan, Jeren Tatjana. 2003. »Uz 110. obljetnicu Klinike za infektivne bolesti »Dr. Fran Mihaljević« 1893.–2003.«, *Infektološki glasnik*, 23, 3, str. 105–112. (dostupno na: <https://bfm.hr/wp-content/uploads/2019/10/110.obljetnica.pdf>, pristupljeno 28. VII. 2024.); *Prezentacija o cjelovitoj obnovi i izgradnji nove Zarazne bolnice* (dostupno na: <https://bfm.hr/wp-content/uploads/2024/03/Prezentacija-ozujak-2024-1-1.pdf>, pristupljeno 28. VII. 2024.)

¹⁰⁷ <https://www.arhitektura-zagreba.com/arhitekti/zoja-dumengjic> (pristupljeno 3. IX. 2023.); Barišić Marenčić, Zrinka. 2020. *Arhitektica Zoja Dumengjić*, Zagreb: UPI-2M PLUS i Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 231; Ova je zgrada nastala u vrijeme dok je Zoja Dumengjić radila u Tehničkom odjeljenju Škole narodnog zdravlja u Zagrebu (1930–1941). Vidi više i u: Kisić, Dubravka. 2014. *Škola narodnog zdravlja »Andrija Štampar« 1926.-1939. – arhitektura i sanitarna tehnika u službi napredka*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Hrvatski muzej arhitekture.

¹⁰⁸ Zebec, Vuletić, Budak, 1997: Dodatak 2, str. 129.

¹⁰⁹ Zebec, Vuletić, Budak, 1997: 60, 129.

¹¹⁰ Zebec, Vuletić, Budak, 1997: 61, 132; <https://www.daz.hr/vodic/site/article/hr-dazg-961-bolnica-za-zarazne-bolesti-u-zagrebu> (pristupljeno 21. VI. 2024.)

¹¹¹ Hrabar, 1987: 7.

¹¹² Kesić, 1976: 216.

¹¹³ Hrabar, 1987: 7.

¹¹⁴ Hrabar, 1987: 7; Zebec, Vuletić, Budak, 1997: Dodatak 9.1, str. 150.

Tri godine poslije, 1950., reorganizacijom Higijenskog zavoda, u njegov sastav ulaze sanitarna inspekcija Narodne Republike Hrvatske i Odjel za proizvodnju seruma i vakcina tvornice lijekova Pliva, kao i druge organizacije s kojima je Zavod usko surađivao, poput Sanitarno-epidemiološke stanice grada Zagreba.¹¹⁵ Ravnatelj Higijenskog zavoda bio je dr. Ivo Brodarec (1912–1989),¹¹⁶ koji je vodio Zavod od 1949. do 1974. godine¹¹⁷ te je istovremeno od 1950. do 1961. bio glavni sanitarni inspektor NR Hrvatske.¹¹⁸ Početkom 1951. dolazi do ujedinjavanja laboratorija Mikrobiološkoga zavoda Medicinskog fakulteta u Zagrebu i laboratorija Mikrobiološkoga odjela Higijenskog zavoda koji zajednički nastavljaju djelovati u sklopu Higijenskog zavoda.¹¹⁹ Potom je iste godine Higijenski zavod u Zagrebu postao **Centralni higijenski zavod u Zagrebu**, istovremeno stručna, nastavna i proizvodna institucija, ali i središte sanitarno-higijenske službe u NR Hrvatskoj.¹²⁰

Zavod se 1953. proširio Odjelom za zaštitu majki, dojenčadi i male djece te Odjelom za suzbijanje tuberkuloze. Iste je godine zdravstvena statistika ponovno postala dijelom djelatnosti kojima se Zavod bavi.¹²¹ Nekoliko godina poslije, 1956., odvojili su se Odjel za vakcine i serume te Odjel za kontrolu seruma i vakcina (osnovan 1952) u samostalni Serovakcinalni zavod u Zagrebu (koji je 1961. pod vodstvom prof. dr. sc. Drage Ikića /1917–2014/¹²² prerastao u Imunološki zavod),¹²³ a Odjel za zaštitu majki, dojenčadi i male djece postao je samostalnim Institutom za zaštitu majke i djeteta te je preseljen u novoizgrađenu zgradu arhitekta Vladimira Turine (1913–1968)¹²⁴ u Klaićevoj ulici 16 (danas dio Klinike za dječje bolesti Zagreb).¹²⁵ Služba za suzbijanje i proučavanje kroničnih nezaraznih bolesti osnovana je 1959. godine, a 1961. Zavod je promijenio ime u **Republički zavod za zaštitu zdravlja**, obavljajući poslove republičkoga zdravstvenog centra.¹²⁶

¹¹⁵ Hrabar, 1987: 7–8; Belicza, 1993: 46.

¹¹⁶ <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2884> (pristupljeno 19. IX. 2023.)

¹¹⁷ Hrabar, 1987: 8.

¹¹⁸ <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2884> (pristupljeno 19. IX. 2023.)

¹¹⁹ Hrabar, 1987: 8.

¹²⁰ Hrabar, 1987: 8–9.

¹²¹ Hrabar, 1987: 9.

¹²² <https://www.enciklopedija.hr/clanak/ikic-drago> (pristupljeno 14. VII. 2024.)

¹²³ Richter, Ljubičić, 2003: 20; Hrabar, 1987: 10.

¹²⁴ <https://www.arhitektura-zagreba.com/arhitekti/vladimir-turina> (pristupljeno 19. IX. 2023.)

¹²⁵ Hrabar, 1987: 10; <https://www.arhitektura-zagreba.com/zgrade/klaiцева-16-1?ulica=klaiцева> (pristupljeno 19. IX. 2023.)

¹²⁶ Hrabar, 1987: 10–11.

Od 1970. godine ukinut je sustav zdravstvenih centara te zavodi postaju samostalne radne organizacije, a Republički zavod postaje **Zavod za zaštitu zdravlja Socijalističke Republike Hrvatske**.¹²⁷ Nekoliko godina poslije, 1974., dr. Ivo Brodarec, dugogodišnji ravnatelj Zavoda, odlazi u mirovinu, a nasljeđuje ga dotadašnji voditelj Epidemiološkoga odjela, prof. dr. sc. Ante Hrabar (1925–2000).¹²⁸ Zakonom o zdravstvenoj zaštiti i zdravstvenom osiguranju iz 1981. formalno su osnovani referentni laboratoriji u sklopu Zavoda, afirmirajući tako iskustvo pojedinih laboratorija stjecano proteklih dvadesetak godina.¹²⁹

Tijekom druge polovice XX. stoljeća izgrađeni su novi prostorni kapaciteti pa je tako 1957/58. godine dovršena Centralna zgrada Zavoda na adresi Rockefellerova 7 prema projektu arhitektice Zoje Dumengjić,¹³⁰ a 1962. zgrada Virološkoga odjela Zavoda na adresi Rockefellerova 12.¹³¹

5. Jedinствен i samostalan (od 1991)

Osamostaljenjem Republike Hrvatske, 1991. godine Zavod je promijenio ime u **Zavod za zaštitu zdravlja Republike Hrvatske** te je tijekom Domovinskoga rata koordinirao djelovanje Preventivno-zdravstvenoga stožera u Glavnom sanitetskom stožeru RH.¹³²

Sukladno zakonskim promjenama iz 1993., Zavod od 1994. nosi svoje današnje ime, **Hrvatski zavod za javno zdravstvo**.¹³³ Zavod pomaže osnivanje županijskih zavoda za javno zdravstvo, a od 1997. njihova djelatnost postaje i preventivna školska medicina.¹³⁴ Nakon umirovljenja prof. dr. sc. Ante Hrabara 1991. godine,¹³⁵ prvi ravnatelj Zavoda u samostalnoj RH, od 1992. do 2000., bio je prof. dr. sc. Mate Ljubičić.¹³⁶ Njega je kao v. d. zamijenio prof. dr. sc. Berislav Borčić mlađi (1932–2004), du-

¹²⁷ Hrabar, 1987: 12.

¹²⁸ Richter, Ljubičić, 2003: 22; <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=7968> (pristupljeno 15. X. 2023.)

¹²⁹ Richter, Ljubičić, 2003: 22–23.

¹³⁰ Hrabar, 1987: str. IV; Dumengjić, Selimir. 1958. »Centralni higijenski zavod u Zagrebu«, *Arhitektura*, 12, 1–6, str. 35.

¹³¹ Hrabar, 1987: str. IV.

¹³² Richter, Ljubičić, 2003: 25.

¹³³ Richter, Ljubičić, 2003: 25, 28.

¹³⁴ Richter, Ljubičić, 2003: 25–26.

¹³⁵ <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=7968> (pristupljeno 15. X. 2023.)

¹³⁶ Ljubičić, Mate. 2021. »Mirek - plemenit čovjek i častan hrvatski domoljub«, *National Security and the Future*, 22, 3, str. 15.

godišnji voditelj Službe za epidemiologiju HZJZ-a i jedan od doajena hrvatske epidemiologije.¹³⁷ Nakon njega, ravnateljica Zavoda bila je tijekom 2001. doc. dr. sc. Marija Strnad-Pešikan¹³⁸ te od listopada iste godine, kao v. d. ravnateljice, prim. mr. sc. Vlasta Hrabak-Žerjavić.¹³⁹ Od prosinca 2002. do prosinca 2004., ravnatelj Zavoda bio je mr. sc. Marijan Erceg.¹⁴⁰ Prim. mr. sc. Željko Baklajić bio je ravnatelj HZJZ-a od 2005. do 2012. godine,¹⁴¹ a nakon njega, od 2012. do 2015., ravnateljica je bila dr. sc. Tamara Poljičanin.¹⁴² Zatim je v. d. ravnatelja bio doc. dr. sc. Ranko Stevanović,¹⁴³ a od 10. svibnja 2016.¹⁴⁴ ravnatelj HZJZ-a je izv. prof. dr. sc. Krunoslav Capak,¹⁴⁵ koji je prethodno u dva navrata bio v. d. ravnatelja.¹⁴⁶

Brojne javnozdravstvene institucije osnovane nakon 1991. godine postupno su postajale dijelom djelatnosti HZJZ-a.

Ured za suzbijanje zlouporabe opojnih droga Vlade RH osnovan je 2002. godine Uredbom Vlade RH kao njezina stručna služba za potrebe obavljanja poslova vezanih uz primjenu Zakona o suzbijanju zlouporabe opojnih droga i provedbu Nacionalne strategije nadzora nad opojnim drogama, suzbijanja zlouporabe opojnih

¹³⁷ Anonimno. 2004. »Vijesti i osvrti: Umro je profesor Berislav Borčić«, *Epidemiološki vjesnik*, br. 11, str. 3; <https://web.archive.org/web/20041213092038/http://www.hzjz.hr/povijest.htm> (inačica od 13. XII. 2004., pristupljeno 15. X. 2023.)

¹³⁸ <https://adresari.rdd.hr/?concept=info&id=342937> (pristupljeno 15. X. 2023.); <https://web.archive.org/web/20010425101631/http://www.hzjz.hr/novosti/novosti01.htm> (inačica od 25. IV. 2001., pristupljeno 15. X. 2023.)

¹³⁹ <https://web.archive.org/web/20020617142802/http://www.hzjz.hr/novosti/novosti09.htm> (inačica od 17. VI. 2002., pristupljeno 15. X. 2023.)

¹⁴⁰ <https://adresari.rdd.hr/?concept=info&id=342937> (pristupljeno 15. X. 2023.); <https://web.archive.org/web/20030429073739/http://www.hzjz.hr/novosti/novosti0212.htm> (inačica od 29. IV. 2003., pristupljeno 15. X. 2023.)

¹⁴¹ https://www.zvu.hr/laureati/laureati/2015/cv/zeljko_baklajic.htm (pristupljeno 15. X. 2023.); <https://web.archive.org/web/20070606224140/http://www.hzjz.hr/novosti.php?id=12846> (inačica od 6. VI. 2007., pristupljeno 15. X. 2023.); <https://adresari.rdd.hr/?concept=info&id=342937> (pristupljeno 15. X. 2023.)

¹⁴² <https://adresari.rdd.hr/?concept=info&id=342937> (pristupljeno 15. X. 2023.); <https://web.archive.org/web/20120807042506/http://www.hzjz.hr/zavod.htm> (inačica od 7. VIII. 2012., pristupljeno 15. X. 2023.)

¹⁴³ <https://adresari.rdd.hr/?concept=info&id=342937> (pristupljeno 15. X. 2023.); <https://web.archive.org/web/20150823134018/http://www.hzjz.hr/zavod/ustroj/> (inačica od 23. VIII. 2015., pristupljeno 15. 10. 2023.)

¹⁴⁴ <https://adresari.rdd.hr/?concept=info&id=342937> (pristupljeno 15. X. 2023.)

¹⁴⁵ <https://www.hzjz.hr/organizacijska-struktura/> (pristupljeno 15. X. 2023.)

¹⁴⁶ <https://web.archive.org/web/20150822185023/http://www.hzjz.hr/zavod/povijest/> (inačica od 22. VIII. 2015, pristupljeno 15. X. 2023.); <https://web.archive.org/web/20120425202046/http://www.hzjz.hr/zavod.htm> (inačica od 25. IV. 2012., pristupljeno 15. X. 2023.)

droga i pomoći ovisnicima o opojnim drogama.¹⁴⁷ Godine 2010. Ured je promijenio ime u Ured za suzbijanje zlouporabe droga Vlade RH.¹⁴⁸ Od 2002. do 2018.¹⁴⁹ Ured su vodili mr. sc. Ante Barbir, dr. med.,¹⁵⁰ Zrinka Radnić, v. d.,¹⁵¹ Bernardica Juretić,¹⁵² Dubravko Klaric¹⁵³ te mr. Željko Petković, univ. spec. krim.¹⁵⁴ Od 2019. Ured je postao dijelom HZJZ-a kao Služba za suzbijanje zlouporabe droga.¹⁵⁵

Godine 2002., Uredbom Vlade RH,¹⁵⁶ osnovan je **Hrvatski zavod za prevenciju ovisnosti** sa sjedištem u Zagrebu kao zdravstvena ustanova posvećena dje-latnostima iz područja ovisnosti i zlouporabe opojnih droga. Zavod je godinu dana poslije¹⁵⁷ pripojen HZJZ-u, a prije toga njegov je privremeni ravnatelj bio mr. sc. Ante Bagarić.¹⁵⁸

Hrvatski zavod za mentalno zdravlje sa sjedištem u Zagrebu osnovan je Uredbom Vlade RH¹⁵⁹ 2003. godine kao zdravstvena ustanova čije su djelatnosti bile očuvanje i unapređenje mentalnoga zdravlja stanovništva, uključujući prikupljanje i analiziranje epidemioloških podataka o mentalnim bolestima i poremećajima na području RH, kao i vođenje državnoga registra oboljelih. Zavod je samostalno djelovao

¹⁴⁷ *Uredba Vlade RH o osnivanju Ureda za suzbijanje zlouporabe opojnih droga*. NN 18/2002 od 27. 2. 2002.

¹⁴⁸ *Uredba Vlade RH o izmjeni Uredbe o osnivanju Ureda za suzbijanje zlouporabe opojnih droga*. NN 19/2010 od 10. 2. 2010; <https://adresari.rdd.hr/?concept=info&id=338452> (pristupljeno 15. X. 2023.)

¹⁴⁹ <https://adresari.rdd.hr/?concept=info&id=338452> (pristupljeno 15. X. 2023.)

¹⁵⁰ *Rješenje o imenovanju predstojnika Ureda za suzbijanje zlouporabe opojnih droga*. NN 26/2002 od 19. 3. 2002; *Rješenje o razrješenju predstojnika Ureda za suzbijanje zlouporabe opojnih droga*. NN 135/2003 od 27. 8. 2003.

¹⁵¹ *Rješenje o imenovanju vršiteljice dužnosti predstojnika Ureda za suzbijanje zlouporabe opojnih droga*. NN 142/2003 od 10. 9. 2003.

¹⁵² *Rješenje o imenovanju predstojnice Ureda za suzbijanje zlouporabe opojnih droga*. NN 182/2003 od 17. 11. 2003.

¹⁵³ *Rješenje o imenovanju predstojnika Ureda za suzbijanje zlouporabe opojnih droga*. NN 145/2008 od 15. 12. 2008.

¹⁵⁴ <https://adresari.rdd.hr/?concept=info&id=338452> (pristupljeno 15. X. 2023.); <https://drogeiovisnosti.gov.hr/o-pomocniku-ravnatelja-51/51> (pristupljeno 14. VII. 2024.)

¹⁵⁵ *Zakon o zdravstvenoj zaštiti*. NN 100/2018 od 14. 11. 2018; <https://www.hzjz.hr/organizacijska-struktura/> (pristupljeno 15. X. 2023.)

¹⁵⁶ *Uredba Vlade RH o osnivanju Hrvatskog zavoda za prevenciju ovisnosti*. NN 18/2002 od 27. 2. 2002.

¹⁵⁷ *Zakon o zdravstvenoj zaštiti*. NN 121/2003 od 29. 7. 2003; <https://adresari.rdd.hr/?concept=info&id=342942> (pristupljeno 15. X. 2023.)

¹⁵⁸ <https://adresari.rdd.hr/?concept=info&id=342942> (pristupljeno 15. X. 2023.)

¹⁵⁹ *Uredba Vlade RH o osnivanju Hrvatskog zavoda za mentalno zdravlje*. NN 167/2003 od 22. 10. 2003.

do 2010. godine kada je postao dijelom Hrvatskoga zavoda za javno zdravstvo.¹⁶⁰ U tome razdoblju ravnatelji Zavoda bili su prim. dr. sc. Mirna Peršić Brida,¹⁶¹ Dubravko Kužina, dr. med.,¹⁶² te doc. dr. sc. Veljko Đorđević.¹⁶³

Godine 1996. osnovan je Uredbom Vlade RH¹⁶⁴ **Hrvatski zavod za medicinu rada**, djelatnost kojega je bila vezana uz specifičnu zdravstvenu zaštitu djelatnika na području RH, uključujući i preventivnu zdravstvenu zaštitu i statistička istraživanja iz područja medicine rada, kao i vođenje registra profesionalnih bolesti i nesreća na poslu Republike Hrvatske. Sjedište Zavoda bilo je u Aveniji Većeslava Holjevca 122 u Zagrebu.¹⁶⁵ Od 1. siječnja 2009., Hrvatski zavod za medicinu rada postao je **Hrvatski zavod za zaštitu zdravlja i sigurnost na radu** (HZZZSR).¹⁶⁶ Iste je godine Zavod preselio na adresu Radoslava Cimermana 64a u Zagrebu.¹⁶⁷ Ravnatelji Zavoda bili su prim. dr. sc. Igor Jelčić,¹⁶⁸ prim. dr. sc. Marija Zavalic¹⁶⁹ te prim. dr. sc. Marija Bubaš.¹⁷⁰ Od 1. siječnja 2019., HZZZSR postao je dio HZJZ-a kao Služba za medicinu rada.¹⁷¹

¹⁶⁰ <https://adresari.rdd.hr/?concept=info&id=342941> (pristupljeno 11. X. 2023.); *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zdravstvenoj zaštiti*. NN 71/2010 od 10. 6. 2010.

¹⁶¹ *Rješenje o imenovanju privremene ravnateljice Hrvatskog zavoda za mentalno zdravlje*. NN 173/2003 od 31. 10. 2003.

¹⁶² *Rješenje o imenovanju privremenog ravnatelja Hrvatskog zavoda za mentalno zdravlje*. NN 141/2005 od 30. 11. 2005.

¹⁶³ <https://adresari.rdd.hr/?concept=info&id=342941> (pristupljeno 11. X. 2023.); <http://psiholozi-vpz.hr/2007/11/> (pristupljeno 11. X. 2023.)

¹⁶⁴ *Uredba Vlade RH o osnivanju Hrvatskog zavoda za medicinu rada*. NN 10/1996 od 6. 2. 1996.

¹⁶⁵ *Ibid.*

¹⁶⁶ *Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zdravstvenoj zaštiti*. NN 117/2008 od 13. 10. 2008.

¹⁶⁷ <https://web.archive.org/web/20090718082256/http://www.hzzzsr.hr/> (inačica od 18. VII. 2009., pristupljeno 15. X. 2023.)

¹⁶⁸ *Rješenje o imenovanju predsjednika, zamjenika predsjednika, članova i tajnika Hrvatskog savjeta za sigurnost prometa na cestama*. NN 52/2000 od 23. 5. 2000; <https://adresari.rdd.hr/?concept=info&id=342949> (pristupljeno 15. X. 2023.)

¹⁶⁹ <https://web.archive.org/web/20170304193027/http://hzzzsr.hr/index.php/hr/home/33-vijesti/629-hrvatski-zavod-za-za%C5%Altitu-zdravlja-i-sigurnost-na-radu-postao-%C4%8Dlan-enetosh-a-2> (inačica od 4. III. 2017., pristupljeno 15. X. 2023.); <https://adresari.rdd.hr/?concept=info&id=342949> (pristupljeno 15. X. 2023.)

¹⁷⁰ HZZZSR. 2019. *Godišnje izvješće za 2018. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za zaštitu zdravlja i sigurnost na radu, str. 308; <https://adresari.rdd.hr/?concept=info&id=342949> (pristupljeno 15. X. 2023.)

¹⁷¹ *Zakon o zdravstvenoj zaštiti*. NN 100/2018 od 14. 11. 2018; <http://www.hzzzsr.hr/index.php/ोजना/> (pristupljeno 15. X. 2023.)

Uredbom Vlade RH¹⁷² iz 1997. osnovan je **Hrvatski zavod za toksikologiju** sa sjedištem u Martićevoj 63a u Zagrebu. Zavod je osnovan temeljem tadašnjih Zakona o ustanovama i Zakona o zdravstvenoj zaštiti te se bavio ispitivanjem i evidentiranjem otrovnih tvari, planiranjem i nadziranjem provođenja mjera zaštite ljudi i okoliša od štetnoga djelovanja otrovnih tvari, praćenjem akutnih i kroničnih otrovanja osoba te davanjem toksikoloških mišljenja.¹⁷³ Početci Zavoda sežu u Toksikološku službu Glavnog sanitetskog stožera Republike Hrvatske, osnovanu u svibnju 1991. koja preuzima nadzor nad obranom od kemijskoga, biološkoga i atomskoga oružja u RH.¹⁷⁴ Osnovao ju je prof. dr. sc. Franjo Plavšić koji je od 1998.¹⁷⁵ do 2012.¹⁷⁶ bio ravnateljem Zavoda. **Hrvatska agencija za borbu protiv dopinga u športu** (HADA), osnovana 2007. godine,¹⁷⁷ pripojena je 2010. godine Hrvatskom zavodu za toksikologiju, koji od tada nosi naziv **Hrvatski zavod za toksikologiju i antidoping** (HZTA).¹⁷⁸ Ravnatelj HADA-e u razdoblju tijekom kojega je djelovala kao samostalna institucija bio je mr. sc. Damir Erceg, dr. med.,¹⁷⁹ a njega je kao v. d. ravnatelja naslijedila dotadašnja zamjenica ravnatelja, Snježana Karlo.¹⁸⁰ Nju je, kao predstojnik nove Službe za antidoping unutar HZTA-a zamijenio prim. dr. sc. Zoran Manojlović, dr. med.¹⁸¹ Godine 2012. prof. Plavšića je na mjestu ravnatelja HZTA-a naslijedio

¹⁷² Uredba Vlade RH o osnivanju Hrvatskog zavoda za toksikologiju. NN 101/1997 od 29. 9. 1997.

¹⁷³ Ibid.

¹⁷⁴ <https://web.archive.org/web/20040815171444/http://www.hzt.hr/Hzt/ohzt.htm> (inačica od 15. VIII. 2004., pristupljeno 3. X. 2023.)

¹⁷⁵ Jurković, Marija, Slišković, Ljubica. 2011. »Istaknuti vinkovački liječnici, stomatolozi i farmaceuti«, u: Jurković Marija, Landeka Marko (ur.), *180 godina Vinkovačke bolnice*; Vinkovci: Opća bolnica Vinkovci i Ogranak Matice hrvatske u Vinkovcima, str. 396–397.

¹⁷⁶ <https://web.archive.org/web/20111221224326/http://www.hzt.hr/kontakt.html> (inačica od 21. XII. 2011., pristupljeno 3. X. 2023.); <https://web.archive.org/web/20120717054843/http://www.hzt.hr/kontakt.html> (inačica od 17. VII. 2012., pristupljeno 3. X. 2023.)

¹⁷⁷ Uredba Vlade RH o osnivanju Hrvatske agencije za borbu protiv dopinga u športu. NN 18/2007 od 14. 2. 2007.

¹⁷⁸ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o športu. NN 124/2010 od 8. 11. 2010; <https://web.archive.org/web/20181122012256/http://www.hzt.hr/o-nama/o-zavodu.html> (inačica od 22. XI. 2018., pristupljeno 3. X. 2023.)

¹⁷⁹ Erceg, Damir, Fattorini, Ivan. 2011. »HADA - naša iskustva u borbi protiv dopinga u sportu«, *Jahr – Europski časopis za bioetiku*, 2, 1, str. 198.

¹⁸⁰ https://web.archive.org/web/20110703162810/http://www.hada.hr/_new/about/34/kontakti (inačica od 3. VII. 2011., pristupljeno 3. X. 2023.); https://web.archive.org/web/20100405235656/http://www.hada.hr:80/_new/about/34/kontakti (inačica od 5. IV. 2010., pristupljeno 3. X. 2023.)

¹⁸¹ https://web.archive.org/web/20130225114316/http://hada.hr/_new/about/34/kontakti (inačica od 25. II. 2013., pristupljeno 4. X. 2023.); <https://web.archive.org/web/20120717054843/http://www.hzt.hr/kontakt.html> (inačica od 17. VII. 2012., pristupljeno 3. X. 2023.)

Zdravko Lovrić, dipl. ing.¹⁸² Novim Zakonom o zdravstvenoj zaštiti iz 2018. godine,¹⁸³ a koji je stupio na snagu 1. siječnja 2019., HZTA postao je dio HZJZ-a te djeluje kao Služba za toksikologiju¹⁸⁴ i Služba za antidoping.¹⁸⁵

6. Zaključak

U svojih prvih 130 godina, Hrvatski zavod za javno zdravstvo prolazio je brojne promjene, prilagođavajući se tako društvenim okolnostima i znanstvenim izazovima. Dinamičnim organizacijskim izmjenama, djelatnosti iz brojnih područja postajale su dijelom HZJZ-a, stvarajući time središnju javnozdravstvenu ustanovu na našem području koja od 1994. nosi svoje današnje ime. Nakon posljednjih organizacijskih promjena iz 2019., kao i snažnih potresa koji su zadesili Hrvatsku tijekom 2020., HZJZ trenutačno djeluje na nekoliko različitih adresa. Unatoč prostornoj udaljenosti, cilj je jedinstven – očuvanje i unapređenje javnoga zdravstva. Nastavljajući svoju bogatu tradiciju, ususret završetku obnove svoje najstarije zgrade nakon gotovo stotinu godina od njezine izgradnje (slike 4a i 4b), Zavod spremno ulazi u novo desetljeće svoje povijesti.

Slika 4a i 4b. Obnovljena zgrada Higijenskog zavoda (tzv. Bijela zgrada) u Rockefellerovoj 2. Otvorena je 1927. kao dio cjeline sa zgradom Škole narodnog zdravlja (tzv. Žuta zgrada, u pozadini na slici 4a).

Izvor: osobna arhiva, rujna 2024. / Renovated building of the Institute of Hygiene (known as the ‘White Building’) in Rockefellerova 2. It was opened in 1927 as part of a complex including the School of Public Health (known as the ‘Yellow Building’, in the background of Figure 4a).

¹⁸² <https://web.archive.org/web/20120717054843/http://www.hzt.hr/kontakt.html> (inačica od 17. VII. 2012., pristupljeno 3. X. 2023.)

¹⁸³ *Zakon o zdravstvenoj zaštiti*. NN 100/2018 od 14. II. 2018.

¹⁸⁴ <https://web.archive.org/web/20190313195501/http://www.hzt.hr/o-nama/kontakt.html> (inačica od 13. III. 2019., pristupljeno 5. X. 2023.)

¹⁸⁵ <https://www.hzjz.hr/sluzba-za-antidoping/> (pristupljeno 14. VII. 2024.)

IZVORI I LITERATURA¹⁸⁶

- Anonimno. 1877. »Dnevne bilješke. Cjepilište za animalno cjepivo«, *Liečnički vjestnik*, 1, 6, str. 104.
- Anonimno. 1878. »Razpravne vijesti«, *Liečnički vjestnik*, 2, 7, str. 108–109.
- Anonimno. 1890. »Sitne vijesti. Zavod za proizvodjanje animalnog cjepiva«, *Liečnički vjestnik*, 12, 4, str. 60–61.
- Anonimno. 1892a. »Sitne vijesti«, *Liečnički vjestnik*, 14, 2, str. 31.
- Anonimno. 1892b. »Razpravne vijesti«, *Liečnički vjestnik*, 14, 6, str. 86–94.
- Anonimno. 1892c. »Sitne vijesti. Kolera«, *Liečnički vjestnik*, 14, 10, str. 179–180. [2.7.2024., postoji od prije]
- Anonimno. 1893. »Novi zakon o cjepljenju boginja«, *Liečnički vjestnik*, 15, 5, str. 69–76.
- Anonimno. 1894. »Sitne vijesti. Bakteriološki zavod«, *Liečnički vjestnik*, 16, 2, str. 32.
- Anonimno. 1897. »Sitne vijesti. Umro«, *Liečnički vjestnik*, 19, 2, str. 75–76.
- Anonimno. 1916. »Razne vijesti. Vojno bakteriološki zavod u Zagrebu«, *Liječnički vjesnik*, 38, 8, str. 264.
- Anonimno. 1919a. »Razne vijesti. Pasteurov zavod u Zagrebu«, *Liječnički vjesnik*, 41, 1, str. 26–27.
- Anonimno. 1919b. »Razne vijesti«, *Liječnički vjesnik*, 41, 11, str. 636–646.
- Anonimno. 1921. »Razne vijesti. Imenovanja i unapredjenja«, *Liječnički vjesnik – Staleški glasnik*, 43, 12, str. 331.
- Anonimno. 1922. »Razne vijesti. Imenovanja«, *Liječnički vjesnik – Staleški glasnik*, 44, 12, str. 337.
- Anonimno. 1924. »Razne vijesti. Premještenja«, *Liječnički vjesnik – Staleške vijesti*, 46, 6, str. 199.
- Anonimno. 1924. »Razne vijesti. Otvorenje Instituta za socijalnu medicinu u Zagrebu«, *Liječnički vjesnik – Staleške vijesti*, 46, 11, str. 337.
- Anonimno. 2004. »Vijesti i osvrti: Umro je profesor Berislav Borčić«, *Epidemiološki vjesnik*, br. 11, str. 3–4.
- Barišić Marenčić, Zrinka. 2020. *Arhitektica Zoja Dumengjić*, Zagreb: UPI-2M PLUS i Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Belamarić, Joško. 2023. *Epidemiološki institut – Zgrada Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (Rockefellerova 2, Zagreb). Povijest gradnje, valorizacija i prijedlog konzervatorskih smjernica*, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti (dostupno na: https://www.ipu.hr/content/knjige/IPU_Epidemioloski_institut_Rockefellerova_2_2023_ISBN_978-953-373-019-6.pdf, pristupljeno 30. III. 2024.)
- Belicza, Biserka. 1973. »Zagreb u borbi protiv kolere«, u: Eugen Topolnik (ur.), *I simpozij o historiji mikrobiologije i imunologije u Hrvatskoj do 1923. godine*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, str. 17–29.
- Belicza, Biserka. 1993. »Od proizvodnje animalnog cjepiva za zaštitu od velikih boginja do proizvodnje prvih humanih virusnih cjepiva, antibakterijskih preparata i antitoksičnih seruma, te osnivanje Prvog odjela za proizvodnju lijekova biološkog podrijetla u Zagrebu«, u: Branka Vranešić (ur.), *Od „Kraljevskog zemaljskog zavoda za proizvodjanje cjepiva proti boginjama” do Imunološkog zavoda Zagreb: 1893-1993*, Zagreb: Imunološki zavod, str. 5–61.
- Belicza, Biserka. 2008. »Historical Roots of Immunology in Croatia«, *Periodicum Biologorum*, 110, Suppl 1, str. 9–16.
- Berlot, Josip. 1973. »Razvitak mikrobiologije i imunologije u Hrvatskoj do 1923. god.«, u: Eugen Topolnik (ur.), *I simpozij o historiji mikrobiologije i imunologije u Hrvatskoj do 1923. godine*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, str. 31–45.

¹⁸⁶ Digitalizirana arhiva časopisa *Liječnički vjesnik* i njegova priloga *Staleški glasnik* dostupna je na: <https://library.foi.hr/lib/knjiga.php?B=1&sqlx=S01101>

- Beus, Ivan, Jeren Tatjana. 2003. »Uz 110. obljetnicu Klinike za infektivne bolesti »Dr. Fran Mihaljević« 1893.–2003.«, *Infektološki glasnik*, 23, 3, str. 105–112. (dostupno na: <https://bfm.hr/wp-content/uploads/2019/10/110.obljetnica.pdf>, pristupljeno 28. VII. 2024.)
- Bošnjaković, Branko. 2016. »Životni put i prerana smrt Srečka Bošnjakovića«, u: Snježana Paušek-Baždar, Ksenofont Ilakovac, Željko Kučan (ur.), *Srečko Bošnjaković (1865. – 1907.), znanstvenik i poduzetnik*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, str. 13–28. (dostupno na: <https://dizbi.hazu.hr/a/?pr=i&id=183284>, pristupljeno 11. VII. 2024.)
- Brudnjak, Zvonimir. 1982. »Razvoj virologije u Hrvatskoj do god. 1940.«, *Liječnički vjesnik*, 104, 10, str. 448–450.
- Čačković, Miroslav. 1919. »Dr. Gjuro Rihtarić«, *Liječnički vjesnik*, 41, 4, str. 158–159.
- Damjanović, Dragan. 2014. *Zagreb – Arhitektonski atlas*, Zagreb: AGM.
- Dugac, Željko. 2005. *Protiv bolesti i neznanja: Rockefellerova fondacija u međuratnoj Jugoslaviji*, Zagreb, Srednja Europa.
- Dugac, Željko. 2010. *Kako biti čist i zdrav: Zdravstveno prosvjeđivanje u međuratnoj Hrvatskoj*, Zagreb, Srednja Europa.
- Dugački, Vladimir. 1972. »In memoriam Prim. dr Slavko Palmović (5. I 1982–14. IV 1972)«, *Liječnički vjesnik*, 94, 9, str. 472.
- Dugački, Vladimir. 1977. »Dr Ante Schwarz – prvi urednik „Liječničkog vjesnika“«, *Liječnički vjesnik*, 99, 1, str. 81–84.
- Dumengjić, Selimir. 1958. »Centralni higijenski zavod u Zagrebu«, *Arhitektura*, 12, 1–6, str. 35–36. (dostupno na: <https://arhitekti.eindigo.net/?pr=iiif.v.a&id=11170>, pristupljeno 3. IX. 2023.)
- Erceg, Damir, Fattorini, Ivan. 2011. »HADA - naša iskustva u borbi protiv dopinga u sportu«, *Žahr – Europski časopis za bioetiku*, 2, 1, str. 196–206. (dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/102608>, pristupljeno 3. X. 2023.)
- Filipović, Dora. 1954. »Razvoj medicinske mikrobiologije u Hrvatskoj«, *Liječnički vjesnik*, 76, 11–12, str. 618–624.
- Fodor, Adolf. 1894. »Kr. zem. zavod za proizvodjanje animalnog cjepiva proti boginjam«, *Liječnički vjesnik*, 16, 12, str. 226–230.
- Glesinger, Lavoslav. 1954. »Medicina u Hrvatskoj od god. 1874. do danas«, u: M. D. Grmek, S. Dujmušić (ur.), *Iz hrvatske medicinske prošlosti*, Zagreb: Zbor liječnika Hrvatske, str. 64–90.
- Grčević, Mihaela. 2018. »Rekonstrukcija napuštene zgrade Zemaljske uzorite pivnice u Kačićevoj ulici«, *Muzeologija*, 55, str. 174–182. (dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/322373>, pristupljeno 11. IX. 2023.)
- Habek, Dubravko, Mušlek, Ana-Marija. 2013. »Cijepljenje protiv velikih boginja u Županiji belovarsko-križevačkoj od 1887. do 1907. godine – povijesni osvrt«, *Infektološki glasnik*, 33, 4, str. 187–190.
- Hess i Krippel. 1864. *Slob. kralj. glavni grad Zagreb*, Zagreb: Lithog. Hess i Krippel, Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (dostupno na: <https://digitalna.nsk.hr/?pr=i&id=578561>, pristupljeno 23. VII. 2024.)
- Hrabar, Ante. 1987. »Razvitak i rad Zavoda za zaštitu zdravlja SR Hrvatske kroz 60 godina«, u: *Šest desetljeća djelovanja Zavoda za zaštitu zdravlja SR Hrvatske 1927–1987*, Zagreb: Zavod za zaštitu zdravlja SR Hrvatske, str. 1–18.
- <http://psiholozi-vpz.hr/2007/11/> (pristupljeno 11. X. 2023.)
- <http://www.hzzzs.hr/index.php/o-nama/> (pristupljeno 15. X. 2023.)
- <https://adresari.rdd.hr/?concept=info&id=338452> (pristupljeno 15. X. 2023.)
- <https://adresari.rdd.hr/?concept=info&id=342937> (pristupljeno 15. X. 2023.)
- <https://adresari.rdd.hr/?concept=info&id=342941> (pristupljeno 11. X. 2023.)

- <https://adresari.rdd.hr/?concept=info&id=342942> (pristupljeno 15. X. 2023.)
- <https://adresari.rdd.hr/?concept=info&id=342949> (pristupljeno 15. X. 2023.)
- https://de.wikipedia.org/wiki/Rudolf_Klemensiewicz (pristupljeno 10. VII. 2024.)
- <https://drogeiovisnosti.gov.hr/o-pomocniku-ravnatelja-51/51> (pristupljeno 14. VII. 2024.)
- <https://emz.hr/dogadjanja/svecano-je-otvorena-nova-cuvaonica/> (pristupljeno 11. VII. 2024.)
- <https://www.enciklopedija.hr/clanak/ikic-drago> (pristupljeno 14. VII. 2024.)
- <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=39032> (pristupljeno 18. IX. 2023.)
- <https://hbl.lzmk.hr/Clanak/3718> (pristupljeno 7. IX. 2023.)
- <https://hbl.lzmk.hr/clanak/katicic-vladimir> (pristupljeno 9. VII. 2024.)
- <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=2884> (pristupljeno 19. IX. 2023.)
- <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=7340> (pristupljeno 11. IX. 2023.)
- <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=7414> (pristupljeno 11. IX. 2023.)
- <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=7968> (pristupljeno 15. X. 2023.)
- <https://ibler.hazu.hr/> (pristupljeno 14. VII. 2024.)
- <https://web.archive.org/web/20010425101631/http://www.hzjz.hr/novosti/novosti01.htm> (inačica od 25. IV. 2001., pristupljeno 15. X. 2023.)
- <https://web.archive.org/web/20020617142802/http://www.hzjz.hr/novosti/novosti09.htm> (inačica od 17. VI. 2002., pristupljeno 15. X. 2023.)
- <https://web.archive.org/web/20030429073739/http://www.hzjz.hr/novosti/novosti0212.htm> (inačica od 29. IV. 2003., pristupljeno 15. X. 2023.)
- <https://web.archive.org/web/20040815171444/http://www.hzt.hr/Hzt/ohzt.htm> (inačica od 15. VIII. 2004., pristupljeno 3. X. 2023.)
- <https://web.archive.org/web/20041213092038/http://www.hzjz.hr/povijest.htm> (inačica od 13. XII. 2004., pristupljeno 15. X. 2023.)
- <https://web.archive.org/web/20070606224140/http://www.hzjz.hr/novosti.php?id=12846> (inačica od 6. VI. 2007., pristupljeno 15. X. 2023.)
- <https://web.archive.org/web/20090718082256/http://www.hzzsr.hr/> (inačica od 18. VII. 2009., pristupljeno 15. X. 2023.)
- https://web.archive.org/web/20100405235656/http://www.hada.hr:80/_new/about/34/kontakti (inačica od 5. IV. 2010., pristupljeno 3. X. 2023.)
- https://web.archive.org/web/20110703162810/http://www.hada.hr/_new/about/34/kontakti (inačica od 3. VII. 2011., pristupljeno 3. X. 2023.)
- <https://web.archive.org/web/20111221224326/http://www.hzt.hr/kontakt.html> (inačica od 21. XII. 2011., pristupljeno 3. X. 2023.)
- <https://web.archive.org/web/20120425202046/http://www.hzjz.hr/zavod.htm> (inačica od 25. IV. 2012., pristupljeno 15. X. 2023.)
- <https://web.archive.org/web/20120717054843/http://www.hzt.hr/kontakt.html> (inačica od 17. VII. 2012., pristupljeno 3. X. 2023.)
- <https://web.archive.org/web/20120807042506/http://www.hzjz.hr/zavod.htm> (inačica od 7. VIII. 2012., pristupljeno 15. X. 2023.)
- https://web.archive.org/web/20130225114316/http://hada.hr/_new/about/34/kontakti (inačica od 25. II. 2013., pristupljeno 4. X. 2023.)
- <https://web.archive.org/web/20150822185023/http://www.hzjz.hr/zavod/povijest/> (inačica od 22. VIII. 2015., pristupljeno 15. X. 2023.)

- <https://web.archive.org/web/20150823134018/http://www.hzjz.hr/zavod/ustroj/> (inačica od 23. VIII. 2015., pristupljeno 15. X. 2023.)
- <https://web.archive.org/web/20170304193027/http://hzzsr.hr/index.php/hr/home/33-vijesti/629-hrvatski-zavod-za-za%C5%A1titu-zdravlja-i-sigurnost-na-radu-postao-%C4%8Dlan-enetosh-a-2> (inačica od 4. III. 2017., pristupljeno 15. X. 2023.)
- <https://web.archive.org/web/20181122012256/http://www.hzt.hr/o-nama/o-zavodu.html> (inačica od 22. XI. 2018., pristupljeno 3. X. 2023.)
- <https://web.archive.org/web/20190313195501/http://www.hzt.hr/o-nama/kontakt.html> (inačica od 13. III. 2019., pristupljeno 5. X. 2023.)
- <https://www.arhitektura-zagreba.com/arhitekti/juraj-denzler> (pristupljeno 3. IX. 2023.)
- <https://www.arhitektura-zagreba.com/arhitekti/kuno-waidmann> (pristupljeno 3. IX. 2023.)
- <https://www.arhitektura-zagreba.com/arhitekti/mladen-kauzlaric> (pristupljeno 3. IX. 2023.)
- <https://www.arhitektura-zagreba.com/arhitekti/vladimir-turina> (pristupljeno 19. IX. 2023.)
- <https://www.arhitektura-zagreba.com/arhitekti/zoja-dumengjic> (pristupljeno 3. IX. 2023.)
- <https://www.arhitektura-zagreba.com/zgrade/gunduliceva-57> (pristupljeno 3. IX. 2023.)
- <https://www.arhitektura-zagreba.com/zgrade/kaciceva-9> (pristupljeno 11. VII. 2024.)
- <https://www.arhitektura-zagreba.com/zgrade/klaiceva-16-1?ulica=klaiceva> (pristupljeno 19. IX. 2023.)
- <https://www.daz.hr/vodic/site/article/hr-dazg-961-bolnica-za-zarazne-bolesti-u-zagrebu> (pristupljeno 21. VI. 2024.)
- https://www.ellybasic.hr/?page_id=1510 (pristupljeno 10. VII. 2024.)
- <https://www.hzjz.hr/organizacijska-struktura/> (pristupljeno 15. X. 2023.)
- <https://www.hzjz.hr/sluzba-epidemiologija-zarazne-bolesti/> (pristupljeno 21. X. 2023.)
- <https://www.hzjz.hr/sluzba-za-antidoping/> (pristupljeno 3. X. 2023.)
- https://www.zvu.hr/laureati/laureati/2015/cv/zeljko_baklaic.htm (pristupljeno 15. X. 2023.)
- HZZZSR. 2019. *Godišnje izvješće za 2018. godinu*, Zagreb: Hrvatski zavod za zaštitu zdravlja i sigurnost na radu. (dostupno na: https://www.hzzsr.hr/wp-content/uploads/2019/05/godisnje_izvjesce_2018.pdf, pristupljeno 15. X. 2023.)
- Jeren, Tatjana, Beus, Ivan. 2013. »Kratki povijesni pregled razvoja Klinike za infektivne bolesti „Dr. Fran Mihaljević“«, u: Adriana Vince (ur.), *120 godina Klinike za infektivne bolesti »Dr. Fran Mihaljević« Zagreb: 1893. – 2013.*, Zagreb: Klinika za infektivne bolesti »Dr. Fran Mihaljević«, str. 1–15. (dostupno na: <https://bfm.hr/wp-content/uploads/2019/10/120-godina-Klinike-KNJIGA.pdf>, pristupljeno 10. IX. 2023.)
- Jurković, Marija, Slišković, Ljubica. 2011. »Istaknuti vinkovački liječnici, stomatolozi i farmaceuti«, u: Jurković Marija, Landeka Marko (ur.), *180 godina Vinkovačke bolnice*; Vinkovci: Opća bolnica Vinkovci i Ogranak Matice hrvatske u Vinkovcima, str. 381–397. (dostupno na: <https://library.foi.hr/dbook/index.php?B=1&item=X01281>, pristupljeno 3. X. 2023.)
- Katičić, Vladimir. 1936. »Dr. Julije Rogina«, *Liječnički vjesnik*, 58, 11, str. 507.
- Katičić, Vladimir. 1943a. »Pregled gradiva za poviest zdravstva u Hrvatskoj i Slavoniji od god. 1850. do 1919. do konca zdravstvene autonomije«, *Liječnički vjesnik*, 65, 9, str. 265–270.
- Katičić, Vladimir. 1943b. »Pregled gradiva za poviest zdravstva u Hrvatskoj i Slavoniji od god. 1850. do 1919. do konca zdravstvene autonomije. (Svršetak)«, *Liječnički vjesnik*, 65, 10, str. 292–305.
- Kesić, Branko. 1976. »In memoriam Dr Josip Rasuhin 1892 – 1975«, *Liječnički vjesnik*, 98, 4, str. 216.
- Kesić, Branko. 1978. »In memoriam Dr Berislav Borčić 1892–1977.«, *Liječnički vjesnik*, 100, 1, str. 37.
- Kisić, Dubravka. 2014. *Škola narodnog zdravlja »Andrija Štampar« 1926.-1939. – arhitektura i sanitarna tehnika u službi napredka*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Hrvatski muzej arhitekture.

- Kraljević, Milan, i dr. 1973. »O razvoju vaccine i vakcinacije protiv variole (1890 – 1923)«, u: Eugen Topolnik (ur.), *I simpozij o historiji mikrobiologije i imunologije u Hrvatskoj do 1923. godine*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, str. 63–70.
- Lučić, Melina. 2008. *Andrija Štampar (1888-1958): 120. obljetnica rođenja, 50. obljetnica smrti, 60. obljetnica Svjetske zdravstvene organizacije* [katalog izložbe], Zagreb, Hrvatski državni arhiv.
- Ljubičić, Mate. 2021. »Mirek - plemenit čovjek i častan hrvatski domoljub«, *National Security and the Future*, 22, 3, str. 15–18. (dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/390559>, pristupljeno 15. X. 2023.)
- Majcen, Vjekoslav. 1995. *Filmska djelatnost Škole narodnog zdravlja »Andrija Štampar« (1926. – 1960.)*, Zagreb, Hrvatski državni arhiv.
- Majcen, Vjekoslav. 2001. *Obrazovni film: Pregled povijesti hrvatskog obrazovnog filma*, Zagreb, Hrvatski državni arhiv, Hrvatska kinoteka.
- Mihaljević, Fran. 1958. »Dr. Izidor Steinhardt, 22. IX. 1872. do 22. IX. 1958.«, *Liječnički vjesnik*, 80, 11–12, str. 771–772.
- Muić, Vladimir. 1987. »Razvoj, sadašnje stanje i perspektive medicinske bakteriologije u SR Hrvatskoj«, u: *Šest desetljeća djelovanja Zavoda za zaštitu zdravlja SR Hrvatske 1927–1987*, Zagreb: Zavod za zaštitu zdravlja SR Hrvatske, str. 19–24.
- Palmović, Slavko. 1939. »Pasteurov zavod u Zagrebu od osnutka do konca 1937. godine«, *Liječnički vjesnik*, 61, 1, str. 54–61.
- Palmović, Slavko. 1973. »O osnutku i razvoju zagrebačkog Pasteurova zavoda do 1923. godine«, u: Eugen Topolnik (ur.), *I simpozij o historiji mikrobiologije i imunologije u Hrvatskoj do 1923. godine*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, str. 81–83.
- Paušek-Baždar, Snježana, Flegar, Vanja. 2016. »Srećko Bošnjaković, utemeljitelj prvog privatnog Javnog kemijsko-analitičkog zavoda u Zagrebu«, u: Snježana Paušek-Baždar, Ksenofont Ilakovac, Željko Kućan (ur.), *Srećko Bošnjaković (1865. – 1907.), znanstvenik i poduzetnik*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, str. 45–64. (dostupno na: <https://dizbi.hazu.hr/a/?pr=i&id=183286>, pristupljeno 11. VII. 2024.)
- Prebeg, Živko. 1954. »Razvitak higijenske službe u N. R. Hrvatskoj«, *Liječnički vjesnik*, 76, 11–12, str. 639–645.
- Prezentacija o cjelovitoj obnovi i izgradnji nove Zarazne bolnice* (dostupno na: <https://bfm.hr/wp-content/uploads/2024/03/Prezentacija-ozujak-2024-1-1.pdf>, pristupljeno 28. VII. 2024.)
- Rajić Šikanjić, Petra, Perinić Lewis, Ana, Mašić, Boris. 2023. »Groblje sv. Tome i Vojničko groblje, Rađičevo šetalište«, u: *Grobljima starog Zagreba: znanstveno-popularni vodič*, Zagreb: Medicinska naklada i Muzej grada Zagreba, str. 66–77.
- Rakovac, Ladislav. 1899. »Dr. Viktor Struppi«, *Liječnički vjesnik*, 21, 4, str. 133–134.
- Redžepović, Sulejman. 1994. »Prof. dr. Ljudevit Gutschy, prvi urednik časopisa Priroda«, *Priroda*, 84, 800, str. 13–14.
- Reichwein, Dragutin. 1916. »Dr. Ignjat pl. Thaller«, *Liječnički vjesnik*, 38, 6, str. 165–168.
- Richter, Branimir, Ljubičić, Mate. 2003. »Korijeni«, u: Berislav Borčić (ur.), *Hrvatski zavod za javno zdravstvo od osnutka do danas: 1893. – 2003.*, Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo, str. 9–28.
- Rješenje o imenovanju predsjednika, zamjenika predsjednika, članova i tajnika Hrvatskog savjeta za sigurnost prometa na cestama*. NN 52/2000 od 23. 5. 2000.
- Rješenje o imenovanju predstojnice Ureda za suzbijanje zlouporabe opojnih droga*. NN 182/2003 od 17. 11. 2003.
- Rješenje o imenovanju predstojnika Ureda za suzbijanje zlouporabe opojnih droga*. NN 26/2002 od 19. 3. 2002.

- Rješenje o imenovanju predstojnika Ureda za suzbijanje zlouporabe opojnih droga*. NN 145/2008 od 15. 12. 2008.
- Rješenje o imenovanju privremene ravnateljice Hrvatskog zavoda za mentalno zdravlje*. NN 173/2003 od 31. 10. 2003.
- Rješenje o imenovanju privremenog ravnatelja Hrvatskog zavoda za mentalno zdravlje*. NN 141/2005 od 30. 11. 2005.
- Rješenje o imenovanju vršiteljice dužnosti predstojnika Ureda za suzbijanje zlouporabe opojnih droga*. NN 142/2003 od 10. 9. 2003.
- Rješenje o razrješenju predstojnika Ureda za suzbijanje zlouporabe opojnih droga*. NN 135/2003 od 27. 8. 2003.
- Schlick, Isidor. 1890. »Sitne vesti. Zavod za animalno cjepivo«, *Liečnički viestnik*, 12, 11, str. 174.
- Sremac, Đuro, Žuža, Branko. 2002. »Osnivanje Zavoda za proizvodnju animalnog cjepiva«, u: *Hrvatsko zdravstveno zakonodavstvo 1830–1941.*, Zagreb: Školska knjiga, str. 101–102.
- Statut Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo*. Narodne novine (NN) 137/2023 od 15. 11. 2023.
- Strukić, Kristian. 2015. *Odjeci s bojišnice – Zagreb u Prvom svjetskom ratu*, Zagreb: Muzej grada Zagreba.
- Thaller, Lujo. 1943. »Nekrolog«, *Liečnički vjestnik*, 65, 11, str. 330–331.
- Tomić-Karović, Kruna. 1973. »Ljudevit Gutschy«, u: Eugen Topolnik (ur.), *I simpozij o historiji mikrobiologije i imunologije u Hrvatskoj do 1923. godine*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, str. 107–117.
- Uprava kr. zem. zavoda za proizvodjanje animalnog cjepiva. 1896. »Kr. zem. zavod za proizvodjanje animalnog cjepiva u Zagrebu«, *Liečnički viestnik*, 18, 6, str. 137–139.
- Uredba Vlade RH o izmjeni Uredbe o osnivanju Ureda za suzbijanje zlouporabe opojnih droga*. NN 19/2010 od 10. 2. 2010.
- Uredba Vlade RH o osnivanju Hrvatske agencije za borbu protiv dopinga u športu*. NN 18/2007 od 14. 2. 2007.
- Uredba Vlade RH o osnivanju Hrvatskog zavoda za medicinu rada*. NN 10/1996 od 6. 2. 1996.
- Uredba Vlade RH o osnivanju Hrvatskog zavoda za mentalno zdravlje*. NN 167/2003 od 22. 10. 2003.
- Uredba Vlade RH o osnivanju Hrvatskog zavoda za prevenciju ovisnosti*. NN 18/2002 od 27. 2. 2002.
- Uredba Vlade RH o osnivanju Hrvatskog zavoda za toksikologiju*. NN 101/1997 od 29. 9. 1997.
- Uredba Vlade RH o osnivanju Ureda za suzbijanje zlouporabe opojnih droga*. NN 18/2002 od 27. 2. 2002.
- Vodopija, Janko, Ljubičić, Mate. 1983. »Uz 65. obljetnicu Pasteurovog zavoda grada Zagreba«, u: *Dani Zavoda 1983 – 65. obljetnica Zavoda za zaštitu zdravlja grada Zagreba*, Zagreb: Zavod za zaštitu zdravlja grada Zagreba, str. 87–96.
- Vučak, Ivica. 2014. »Gjuro Rihtarić i zagrebačko zdravstvo«, *Liječničke novine*, 14, 127, str. 51–59. (dostupno na: <https://www.hlk.hr/EasyEdit/UserFiles/lnpdf/2014/LN-127-za-web.pdf>, pristupljeno 21. VI. 2024.)
- Vučak, Ivica. 2016. »Bakteriolog, imunobiolog i plodan medicinski pisac Otto Löwy (1890. – 1920.)«, *Liječničke novine*, 16, 153, str. 66–68. (dostupno na: <https://www.hlk.hr/EasyEdit/UserFiles/lnpdf/153/ln-153web.pdf>, pristupljeno 11. IX. 2023.)
- Vučak, Ivica. 2024. »Milan Kraljević«, *Liječničke novine*, 24, 231, str. 72–75. (dostupno na: <https://www.hlk.hr/EasyEdit/UserFiles/lnpdf/2024/ln231.pdf>, pristupljeno 9. VII. 2024.)
- Vukičević, Marko. 2020. *Zagreb 1914. – 1918.: Grad i stanovnici u Velikom ratu*, Zagreb: Despot infinitus i Prehnt.
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o športu*. NN 124/2010 od 8. 11. 2010.
- Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zdravstvenoj zaštiti*. NN 117/2008 od 13. 10. 2008.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zdravstvenoj zaštiti. NN 71/2010 od 10. 6. 2010.

Zakon o zdravstvenoj zaštiti. NN 121/2003 od 29. 7. 2003.

Zakon o zdravstvenoj zaštiti. Narodne novine (NN) 100/2018 od 14. 11. 2018.

Zebeć, Mirna, Vučetić, Silvije, Budak, Antun. 1997. *Škola narodnog zdravlja »Andrija Štampar«*. 70 godina rada na promicanju zdravlja hrvatskog puka, Zagreb: Škola narodnog zdravlja »Andrija Štampar«.

130 YEARS OF THE CROATIAN INSTITUTE OF PUBLIC HEALTH (1893–2023)

Ivan Mlinarić

Croatian Institute of Public Health, Zagreb

ivan.mlinaric@hzjz.hr

ABSTRACT: The Croatian Institute of Public Health (CIPH) is the central public health institution in the Republic of Croatia, which coordinates the county public health institutes' network. The Institute carries out activities from a variety of fields: epidemiology of communicable and chronic non-communicable diseases, public health, health promotion, environmental health, microbiology, school and adolescent medicine, mental health and addiction prevention, and occupational health as well as toxicology and anti-doping. The CIPH's beginnings can be traced back to several institutions that were established in Zagreb at the end of the 20th and the beginning of the 21st century. Those were the Royal Institute for the Production of Animal Vaccine against Smallpox and the Infectious Disease Hospital (both established in 1893), the Royal Institute of Bacteriology and Hygiene (est. 1907), the Pasteur Institute in Zagreb (est. 1918), and the Institute of Social Medicine (est. 1924). In 1926, all of the above-mentioned institutions were merged into a newly established public health entity: the Institute of Hygiene with the School of Public Health. The Institute was further reorganised in the subsequent years, which was followed by changes of its name: in 1942, the name was changed to the Institute of Health and, soon after World War II, it became part of the Ministry of People's Health, as its Hygiene and Epidemiological Department. In 1946, it became the Institute of Hygiene in Zagreb; in 1951, it was renamed the Central Institute of Hygiene in Zagreb. In 1961, it was again renamed the Republican Institute of Health Protection, and in 1970, it became the Health Protection Institute of the Socialist Republic of Croatia. In 1991, after the Republic of Croatia gained independence, the Institute changed its name to the Health Protection Institute of the Republic of Croatia, and, as of 1994, it has borne its current name: Croatian Institute of Public Health. Considering that, during the CIPH's rich history, the scope of its activities has not always been the same, this paper will try to give a brief overview of the Institute's first 130 years.

Keywords: Croatian Institute of Public Health; history of medicine; public health; School of Public Health; Croatia

Članci su dostupni pod licencijom Creative Commons: Imenovanje 4.0 međunarodna (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). Sadržaj se smije umnožavati, distribuirati, priopćavati javnosti, prerađivati i koristiti u bilo koju svrhu, uz obavezno navođenje autorstva i izvora.